

ONGELMALLINEN DIGITAALINEN OSALLISUUS :
IKÄMIESTEN KOKEMUKSIA DIGITALISAATIESTA

Timi Eskelinen (259475)
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos
Huhtikuu 2018

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Timi Eskelinen	
Työn nimi Ongelmallinen digitaalinen osallisuus : ikämiesten kokemuksia digitalisaatiosta	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu-tutkielma
Tutkielman ohjaaja/ohjaajat Laura Assmuth	
Aika Huhtikuu 2018	Sivumäärä 59
Tiivistelmä <p>Tutkielmani tarkastelee digitalisaatiota ikämiesten näkökulmasta. Ikämiehillä tarkoitetaan tämän tutkimuksen kontekstissa 60-80-vuotiaita miehiä. Tutkin ikämiesten digitalisaatioon liittyviä kokemuksia ja tulkitseen niiden avulla ovatko he digitalisaation osallisia toimijoita. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ikämiesten digitalisaatioon liittyvän osallisuuden tai osattomuuden muodostumiseen.</p> <p>Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty teemahaastattelun keinoin. Haastatteluun osallistui seitsemän ikämiestä, jotka käyvät Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n IKAROS-hankkeen ylläpitämän Velmut-ryhmän tapaamisissa. Tutkimushaastattelujen rakenne on jaettu kolmeen teemaan: ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon, ikämiesten kokemukset digitaalisista laitteista sekä ikämiesten kokemukset sähköisistä palveluista. Jokaisen teeman tulkintayksiköt on analysoitu omana kokonaisuuden osana. Aineiston analyysimenetelmänä on teemoittelu.</p> <p>Tutkimuksen perusteella digitalisaatio on ikämiehille merkittävä haaste. Heidän digitalisaatioon liittyvät kokemuksensa ovat pääasiassa negatiivisia. Ikämiehet eivät koe ymmärtävänsä ilmiötä. He eivät myöskään ole kiinnostuneita digitalisaatiosta. Tulokset osoittavat ikämiesten olevan pääsääntöisesti digitalisaation osattomia toimijoita. Digitaalisen osattomuuden muodostumiseen vaikuttavat keskeisesti negatiivinen suhtautuminen, kiinnostuksen puute, puutteelliset digitaaliset taidot, iän myötä heikentynyt toimintakyky, heikko varallisuus sekä asuinpaikka. Ne johtavat huomattaviin vaikeuksiin digitaalisten laitteiden ja sähköisten palveluiden käytössä.</p> <p>Digitalisaatiota tulisi jatkossa tutkia enemmän ikäihmisten näkökulmasta. Lisäksi ikämiesten digitaalisen osallisuuden edistäminen edellyttää heidän yhteiskunnallisen asemansa parantamista.</p>	
Asiasanat Ikämiehet, digitalisaatio, digitaaliset laitteet, sähköiset palvelut, osallisuus, osattomuus, teemahaastattelu, teemoittelu	
Säilytyspaikka	Itä-Suomen yliopiston kirjasto
Muita tietoja	

University of Eastern Finland

Faculty Faculty of Social Sciences and Business Studies	Department Department of Social Sciences
Author Timi Eskelinen	
Title Troublesome digital participation : elderly men's experiences of digitalisation	
Main subject Social policy	Type of thesis Master's thesis
Thesis instructor Laura Assmuth	
Date April 2018	Number of pages 59
<p>Abstract</p> <p>My thesis examines digitalisation from the view of elderly men. In this research the definition of elderly men includes men between the ages of 60 and 80. This research's intention is to interpret by the experiences of elderly male persons, are they a participants in the digitalisation phenomenon and which factors impacts on forming digital participation or cause the lack of digital participation.</p> <p>It is a qualitative research, in which the research material is gathered by implementing theme interviews. Seven elderly men participated in interviews. All participants are attendees of the Velmut-group meetings, which are organized by Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry's IKAROS-project. The structure of interviews is distributed in three themes: elderly men's attitude towards digitalisation, elderly men's experiences of digital devices and elderly men's experiences of e-services. Every themes' interpretations are analyzed separately as a part of entirety. Thematising is the method of analysis.</p> <p>This research points out that digitalisation is a significant challenge for elderly men. The most of their experiences relating digitalisation are negatively related. They don't seem to understand the digitalisation phenomenon. In addition they are not interested in the phenomenon. These most significant results of this thesis interprets that elderly men most commonly lack the digital participation. The key factors of lack of digital participation are negative attitude, the lack of interest towards the phenomenon, lack of digital skills, age weakened performance, poor wealth and residence. These factors cause considerable difficulties of using digital devices and e-services.</p> <p>Elderly people's perspective of digitalisation is a subject which needs more research. Improvements of elderly people's social status are also necessary to advance their digital participation.</p>	
Key words Elderly men, digitalisation, digital devices, e-services, participation, lack of participation, theme interview, thematising	
Archive location	University of Eastern Finland Library
Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimustehtävä.....	2
1.3 Aiemmat tutkimukset.....	2
1.4 Tutkielman rakenne.....	4
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET.....	6
2.1 Digitalisaatio.....	6
2.2 Digitaaliset laitteet.....	7
2.3 Sähköiset palvelut	8
2.4 Digitaalinen osallisuus ja osattomuus.....	11
2.5 Ikämiehet.....	13
3 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	16
3.1 Laadullinen tutkimus.....	16
3.2 Teemahaastattelu.....	16
3.3 Haastateltavat.....	18
3.4 Haastattelujen toteuttaminen.....	20
3.5 Aineistolähtöinen analyysi.....	23
3.6 Teemoittelu.....	24
3.7 Tutkimuksen haasteet.....	26
4 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI	28
4.1 Ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon	28
4.2 Ikämiesten kokemukset digitaalisista laitteista.....	34
4.3 Ikämiehet ja sähköiset palvelut.....	42
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	52
5.1 Johtopäätökset.....	52
5.2 Pohdinta.....	53
LÄHTEET.....	56

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Väestön ikääntyminen ja digitalisaatio ovat suomalaisessa yhteiskunnassa ajankohtaisia sekä merkittäviä asioita. Suuret ikäluokat ovat saavuttaneet ikäihmisen elämänvaiheen ja väestönkasvun perusteella Suomen väestö ikääntyy EU:n keskiarvoa nopeammin. Tämä tarkoittaa ikäihmisten määrän kasvua. Lisäksi valtio on asettanut tavoitteekseen tehdä Suomesta yhteiskunta, jossa kaikilla on mahdollisuus hyödyntää digitalisaation myötä muodostuvia käytäntöjä. Digitalisaation omaksuminen voidaan katsoa nykyaikaisessa yhteiskunnassa eräksi elämän perusedellytykseksi. (Helander 2001, 35-41; Vanhustyön keskusliitto 2017; Vehviläinen 2001, 13.)

Tässä Pro gradu-tutkielmassa tarkastellaan ikämiesten digitalisaatioon liittyviä kokemuksia ja digitaalista osallisuutta. Aihetta tulee tutkia, koska aiempien selvitysten perusteella ikäihmisillä on hankaluuksia esimerkiksi tietoteknisten laitteiden ja sähköisten palveluiden käytössä. Esimerkiksi Vanhustyön keskusliitto (esim. 2017) on osoittanut huolensa liittyen digitalisaation merkityksen korostumiseen. Sen mukaan kaikilla iäkkäillä ihmisillä ei ole mahdollisuutta omaksua digitaalisia käytäntöjä tarvittavan kattavasti. (Vanhustyön keskusliitto 2017; Wessmann ym. 2013).

Merkittävien kehityskulkujen ulkopuolelle jääminen on yksilöille riski ja aiheuttaa myös yhteiskunnalle huonoja vaikutuksia. Tutkimuksen kohdentaminen iäkkäisiin miehiin on perusteltua, koska tulevaisuudessa yhä useampi ikäihminen on miespuolinen. (Helander 2001, 35-41; Ojala ja Pietilä 2013, 13.)

Tutkimuksen idea syntyi toukokuussa 2017. Suoritin kyseisenä ajankohtana opintoihini kuuluvaa työharjoittelua. Pehdyin ensimmäistä kertaa aiheeseen liittyvään tutkimukseen, kun työharjoittelupaikkani Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry pyysi minua laatimaan blogikirjoituksen ikäihmisten digitalisaatioon liittyvistä haasteista. Myöhemmin sovimme, että Pro gradu-tutkielmani aihe käsittelee ikämiesten digitalisaatioon liittyviä kokemuksia ja osallisuutta. Kiitän Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:tä, koska se tarjosi minulle tutkimusaiheen lisäksi myös tutkimuskohteen IKAROS-hankkeensa ylläpitämän Velmut-ryhmän kautta.

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on tulkita ikämiesten digitalisaatioon liittyvien kokemusten avulla, ovatko he digitalisaation osallisia toimijoita. Osallisuuden tutkimus edellyttää ikämiesten digitalisaatioon liittyvien kokemusten kokonaisvaltaista tutkimista ja tulkintaa. Nämä kokemukset osoittavat ne tekijät, jotka muodostavat osallisuuden tai osattomuuden. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia ovat ikämiesten digitalisaatioon liittyvät kokemukset?
2. Ovatko ikämiehet digitaalisesti osallisia?
3. Mitkä tekijät vaikuttavat digitaalisen osallisuuden ja/tai osattomuuden muodostumiseen?

Digitalisaatio on monimuotoinen ja laaja kokonaisuus. Siksi tulkintayksikköjä täytyy rajata. Tämän vuoksi on perusteltua kysyä tutkimukseen osallistuneilta digitalisaatioon kytketyistä teemoista. Jäsennyksiä pyritään selvittämään seuraavien teemojen pohjalta:

1. Ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon.
2. Ikämiesten kokemukset digitaalisten laitteiden käytöstä.
3. Ikämiesten kokemukset sähköisten palveluiden käytöstä.

Tutkimus pyrkii selvittämään yksilöllisiä kokemuksia ja arvioimaan niiden kautta, ovatko raporteissa esitetyt huolet aiheellisia. Tarkoituksena on kuunnella tutkittavaa ryhmää ja luoda tulkinnat näiden jäsennyksien perusteella.

Aineisto kerätään toteuttamalla puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Haastattelukysymykset luodaan vastaamaan tutkimustehtävään. Ne on suunniteltu luomaan mahdollisimman hyvä metodi tutkimuksen toteuttamiseksi. Metodiluku käsittelee aineiston toteuttamista tarkemmin.

1.3 Aiemmat tutkimukset

Suomen media käsittelee digitalisaatioon kytkeytyvää osallisuutta säännöllisin väliajoin. Yksilöiden kokemuksia on kuitenkin arvioitu vain harvoin. Pelkästään ikämiehiä koskevaa tutkimusta aiheesta ei ole aiemmin toteutettu. Aiemmat tutkimukset eivät erottele tutkittavan sukupuolta, vaan analysoivat sekä miehiä että naisia yhtenä ikäihmisten ryhmänä. Tässä tutkimuksessa tutkimukseen

osallistuneiden valikoituminen on johtunut tutkittavasta ryhmästä, jonka kaikki jäsenet ovat iäkkäitä miehiä.

Vanhustyön keskusliitto on tutkinut ikäihmisten kokemuksia digitalisaatiosta ja heidän digitalisaatioon kytkeytyvästä osallisuudesta (esim. 2017). Sen toteutettamat KÄKÄTE-tutkimukset ovat lisäksi selvittäneet ikäihmisten sähköisten palveluiden ja digitaalisten laitteiden käyttöä. Sen lisäksi myös valtioneuvoston kanslia on raporteissaan arvioinut ikäihmisillä olevan mahdollisesti hankaluuksia digitaalisten käytäntöjen omaksumisessa (Antikainen ym. 2017).

Käsitteet digitalisaatio, osallisuus ja osattomuus digitaalisesta näkökulmasta sekä ikämies määrittellään tässä tutkielmassa tarkemmin seuraavassa luvussa. Ne ovat kaikki kokonaisuuksia, joista löytyy verrattain paljon aiempaa tieteellistä tutkimustietoa.

Käsitteenä digitalisaatio on nykyaikainen kokonaisuus. Tämän ilmiön tutkimus on tieteen historiasa modernia. Se on eriytynyt vähitellen tietoyhteiskunnan käsitteestä. Erityisesti 2000-luvun alkupuolen jälkeen digitalisaation käyttäminen tietoyhteiskunnan sijaan on yleistynyt. Digitalisaatio on tutkielmassani se ilmiö, jonka ympärille osallisuuden ja osattomuuden kokonaisuudet muodostuvat.

Digitalisaation käsitteen määrittelyyn teen esimerkiksi Charlie Geren (2002) ”*Digitaalinen kulttuuri*” sekä valtioneuvoston kanslian (kirjoittaneet Antikainen ym.) (2017) raportin avulla. Digitaalisten laitteiden käsitteellistämisen apuna toimivat muun muassa Manuel Castellsin (1996) teos ”*The rise of the network society. The information age: economy, society and culture. Volume 1*” sekä Elina ja Kari Hiltusen kirja ”*Tekno- elämää 2035. Miten teknologia muuttaa tulevaisuuttamme?*”. Sähköisten palveluiden käsitteellistämisen lähdemateriaalina käytän esimerkiksi Ari T. Mannisen (2003) ”*Näin Suomesta tehtiin tietoyhteiskunta*” teosta.

Osallisuus ja osattomuus ovat olleet keskeisiä käsitteitä hyvinvointivaltiossa jo kauan. Kokkonen, Närhi ja Matthies (2013) kertovat artikkelissaan ”*Osallisuuden reunaehdot palvelujärjestelmässä*” osallisuuden käsitteen nousseen keskeiseksi 1990-luvun laman tuloksena. 1990-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa oli paljon laman aikana taloudellisesti, sosiaalisesti ja terveydellisesti kärsineitä yksilöitä, joiden yhteiskunnalliseen kiinnittymiseen valtion sosiaalipolitiikan oli kiinnitettävä huomiota. Sosiaalipoliittinen osallisuuden ja osallistamisen eetos teki osallisuuden käsitteestä myös yhteiskuntapoliittisesti monipuolisesti tutkitun ja keskustellun aiheen. (Kokkonen ym. 2013.)

Yhteiskuntapolitiikka on käsitellyt osallisuutta sekä osattomuutta keskeisinä aiheina vuosikymmeniä. Osallisuuden määrittelyn lähdemateriaalina tässä tutkielmassa olen hyödyntänyt esimerkiksi Helka Raivion ja Jarno Karjalaisen (2013) artikkelia *Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!* Taina Eran toimittamassa teoksessa *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?*. Lisäksi digitaalisen osallisuuden käsitteellistämiseksi olen käyttänyt The Scottish Governmentin eli Skotlannin hallituksen (2011) raporttia *Scotland's Digital Future. A Strategy for Scotland*.

Ikäihmisten tutkimus on ollut Suomessa viimeisen parin vuosikymmenen aikana keskeinen aihepiiri, sillä väestön huoltosuhde on muuttumassa merkittävästi. Olen hyödyntänyt teoretisointiin ikäihmisiä käsittelevää kirjallisuutta ja keskittynyt erityisesti ikämiehiin keskittyvään tutkimukseen. Voitto Helanderin väestöliitolle toteuttamat tutkimukset, kuten *Seniorikansalainen voimavarana* (2006) ja ”*Ei oikeutta maassa saa...*” *Ikäihmiset poliittisina vaikuttajina* (2001) sekä Kimmo Kiljusen ”*Eläkeläisten taitettu itsetunto. Seniorikansalaisena nyky-Suomessa*” (2015) toimivat ikäihmisen käsitteellistämisen lähdemateriaaleina. Lisäksi ikämiehiin keskittyvänä lähdeteoksena käytän Hanna Ojalan ja Ilkka Pietilän toimittamaa *Miehistä puhetta. Miehet ikääntyminen ja vanhene- misen kulttuuriset mallit* (2013) teosta.

Tutkimuksissa ja selvityksissä on lukuisia kertoja sivuttu digitaaliseen osallisuuteen liittyvää aihetta. Nämä ovat kuitenkin jääneet lähinnä toteamuksiksi, jotka kertovat digitalisaation aiheuttavan tiettyille ihmisryhmille ulkopuolelle jäämisen tunteita. Ihmisten yksilöllisiä kokemuksia tai tarkastelun potentiaalia ei ole hyödynnetty, vaan aihealue on jäänyt vain sivutekijäksi jonkun suuremman tutkimuksen yhteydessä. Nyt on tilaisuus perehtyä aihealueeseen omana tutkimuksenaan.

1.4 Tutkielman rakenne

Pro gradu-tutkielmani muodostuu viidestä luvusta.

Tämä ensimmäinen johdantoluku taustoittaa tulkiemaa. Se esittelee tutkimuksen taustan, perustelee tutkimuksen tarpeellisuuden sekä kertoo tutkimustehtävän. Lisäksi esittelin tutkimuksessa käytettävää lähdemateriaalia. Toisessa luvussa määrittelen tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet.

Esiteltävät käsitteet toimivat lähtökohtana varsinaisen aineiston analyysin ymmärtämiselle. Kerron luvussa esiteltävien käsitteiden merkityksen tämän tutkimuksen kannalta.

Kolmas luku on tutkielman metodiluku. Siinä kerron tutkimusaineiston keräämisestä sekä tutkimukseen osallistuneesta ryhmästä. Selvitän ensin aineiston keräämisen toteuttamisen perusteellisesti. Tämän jälkeen kerron aineiston analyysin toteuttamisesta ja siihen käytettävistä metodeista sekä käytännöistä. Perustelen käytettyjen metodien käyttämisen.

Tutkimuksen neljännessä luvussa suoritetaan tutkimusta varten kerätyn aineiston analyysi. Erittelen luvussa aineistosta tehtäviä merkittäviä jäsennyksiä. Luon niistä tulkintoja, joiden avulla vastaan tutkimustehtävään. Näiden tulkintojen perusteluksi esittelen myös teoreettista lähdemateriaalia.

Viidennessä luvussa esittelen johtopäätökset, jotka vastaavat lopullisesti tutkimuskysymyksiin. Luku toimii tutkimuksen yhteenvetona. Lopuksi pohdin tutkimuksen onnistumista, mahdollista kehittämistä sekä jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

2. TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Digitalisaatio

Valtioneuvoston kanslian (2017) raportin mukaan digitalisaation käsitteen määrittely on haastavaa. Yleisesti hyväksyttyä määritelmää ei ole vielä kukaan olemassa. Esiteltävään teoretisointiin verrattuna digitalisaatioon liittyy paljon enemmän merkityksiä. Niiden kaikkien tarkastelu ei ole tutkimuksen toteuttamisen kannalta oleellista, joten tarkastelu painottuu digitaalisiin laitteisiin ja sähköisiin palveluihin. (Antikainen ym. 2017; Manninen 2003.)

Tämän tutkimuksen kontekstissa digitalisaatio tarkoittaa ilmiötä, joka mahdollistaa digitaaliset laitteet ja sähköiset palvelut. Se voidaan nähdä välineenä, jonka tietoyhteiskunta on luonut tavoitteidensa toteuttamiseksi. Digitaalinen teknologia on muodostunut palvelemaan globalisoituvaa ja kapitalistista maailmaa luomalla tarpeisiin vastaavia kommunikaatioteknologioita. Digitaalisesta teknologiasta on näin muodostunut merkittävä palveluiden siirtämisen ja kommunikoinnin apuväline. (Gere 2002, 12-16; Kasvio, Inkinen ja Liikala 2005, 7.)

Yhteiskunnan toimijat ovat kehittäneet digitalisaatiosta jatkuvasti merkitystään kasvattavan kokonaisuuden. Lähdemateriaalin perusteella se tarjoaa kansalaisille uusia mahdollisuuksia ja hyödyllisiä käytäntöjä. Sähköinen teknologia on mahdollistanut laitteiden sekä palveluiden murroksen. (Vehviläinen 2001, 15; Inkinen ja Jauhiainen 2006, 7-9.)

Digitalisaation merkittävyyden kasvaessa digitaaliset käytännöt ovat levinneet kaikkialle. Teknologian hyödyntämisestä on tullut tietyissä prosesseissa jopa niin huomaamatonta, ettemme välttämättä enää edes jäsennä tiettyjä käytäntöjä digitalisaatioon liittyviksi. Uusien käytäntöjen mukana kasvaa myös digitalisaation hyödyntämä valta. Ilmiö piiloutuu näin lukuisiin käytäntöihin. Tämän vuoksi emme välttämättä enää huomaa joidenkin yhteiskunnan ryhmien kohtaavan haasteita digitaalisessa yhteiskunnassa (Gere 2002, 198-203; Kaasinen, Rentto ja Norros 2005, 347.)

Digitalisaatiota määrittelevää lähdekirjallisuutta voidaan kritisoida. Tarkastelut unohtavat usein ilmiöön liittyvät haasteet, joita erilaiset raportit ja selvitykset ovat tuoneet ilmi. Digitalisaatiota koskevassa kirjallisuudessa vaikuttaa olevan vallalla eetos, jonka perusteella tarkastelu keskittyy ilman merkittävää kritiikkiä korostamaan digitalisaation mahdollisuuksia ja positiivisia puolia.

Lisäksi tarkastelua ei useinkaan sidota kaikkiin merkittäviin kansanryhmiin, kuten ikämiehiin. Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy lisäksi lukuisia vaikeaselkoisia määritelmiä, jotka eivät ole tutkimuksen kannalta erityisen kuvaavia.

Lisäksi varsinaiseen digitalisaation käsitteeseen keskittyvät määritelmät ovat valtaosin liian abstrakteja, että niiden avulla voisi luoda tutkimuksen kannalta kokonaisvaltaista käsitettä. Siksi digitalisaation ilmiökokonaisuus on jaettava eri osiin sen perusteella, mikä tutkimuksen tarkastelun kannalta on keskeistä. Epäoleelliset asiat voidaan jättää pois. Tämän jälkeen keskeisiin yksityiskohtiin voidaan keskittyä tarkemmin.

2.2 Digitaaliset laitteet

Laite voidaan luokitella digitaalseksi laitteeksi tiettyjen perusteiden mukaisesti. Laitteen tulee käsitellä tietoa digitaalisessa muodossa. Esimerkiksi älylaitteet ja tietokoneet sopivat määritelmään. Niiden tarvittavat toimenpiteet tapahtuvat digitaalisesti ja toimenpiteiden lopputulokset tallentuvat myös digitaaliseen muotoon. (Gere 2002, 13). Tämän tutkimuksen aineistossa käsiteltävät laitteet täyttävät digitaalisen laitteen määritelmän.

Digitaaliset laitteet on luotu informaatioyhteiskunnan kokonaisvaltaista toteuttamista varten. Tiedon ja informaation muodostaminen, hankinta ja välittäminen tapahtuvat nykyisin paljon digitaalisten käytäntöjen avulla. Esimerkiksi tietokoneet, älypuhelimet ja erilaiset tekniset laitteet välittävät tietoa ja informaatiota. Ne toimivat välineinä nykyaikaisten käytäntöjen toteuttamiseen ja ilmentämiseen. (Aro 2000, 139; Hietanen 2005, 45; Gere 2002, 112.)

Aron, Hietasen ja Geren esittämistä jäsenyksistä on kulunut merkittävästi aikaa. Kyseisten ajankohtien jälkeen digitaalinen kehitys on edistynyt merkittävästi. Myös informaation muodostamisen, hankinnan ja välittämisen käytännöt ovat kehittyneet. Nämä teoriat eivät tietenkään ole voineet luoda ennustuksia, vaan turvautua sillä hetkellä olemassa olevaan tietoon. Ne ovat kelvollista lähdemateriaalia, koska kehityksen periaatteet eivät ole muuttuneet. Merkittävänä erona on, että yksilöt odottavat tänä päivänä digitaalisilta laitteilta vieläkin enemmän apua nykyaikaisten käytäntöjen toteuttamiseksi.

Digitaalisten laitteiden teoretisointia on mahdollista pelkistää, koska lukuisat digitaaliset laitteet

jäävät todennäköisesti aineiston analyysissä käsittelemättä. Oletettavaa tämä on siksi, koska kaikki digitaaliset laitteet eivät esiinny haastattelukysymyksissä. Tämän vuoksi tutkimuksessa käsiteltävät digitaaliset laitteet ovat lähinnä tietoteknisiä laitteita.

Merkittävä osa digitaalisista laitteista on tietoteknisiä laitteita. Tietotekniikka on nykyisen teknologisen yhteiskunnan prosesseissa keskeinen tiedon, informaation ja pääoman siirtämisen väline. Se tarkoittaa myös valtion kannalta myös ongelmien ratkaisemista, tehokkuutta ja kilpailukyvyyn parantumista. (Gere 2002, 112; Anttiroiko ym. 2000, 18; Hiltunen ja Hiltunen 2014, 184; Savolainen 2000, 199.)

Manuel Castells (1996) on luonut määritelmän, jonka mukaan laite voidaan katsoa tietotekniseksi laitteeksi. Nykyaikaiset tietokoneet, älypuhelimet ja televisiot sopivat määrittelyyn, koska Castells määrittelee teoksessaan tietotekniikkaan kuuluvaksi mikroelektroniikan, televiestinnän ja tietokoneet. Tietotekniikka käsittää valtaosan digitaalisista laitteista. (Castells 1996, 30.)

Castellsin määritelmä sopii tutkimuksessa käsiteltävien tietoteknisten laitteiden määritelmäksi, koska tutkimuksessa käsiteltävät laitteet täyttävät määritelmän vaatimukset mikroelektroniikasta, televiestinnästä ja tietokoneista. Määritelmä on vanha, eikä se kykene ottamaan huomioon kaikkia tänä päivänä olemassa olevia tietotekniikkaan sisältyviä käytäntöjä. Se on kuitenkin selkeä ja kuvaillee tämän tutkimuksen aineistossa käsiteltävien laitteiden ominaisuuksia.

2.3 Sähköiset palvelut

Digitaalisten laitteiden arkipäiväistyminen on mahdollistanut palveluiden välittämisen internetin kautta. Internetistä onkin muodostunut eräs keskeisimmistä palveluiden tarjoamisen kanavista. Internet on digitalisaation keskeisin ilmentymiskanava, jota muut käytännöt hyödyntävät tavalla tai toisella. Lähes kaikkien digitaalisten laitteiden avulla voi nykyisin käyttää internetiä ja sen olemassaolo takaa valtavan määrän hyödynnettäviä sovelluksia. (Gere 2002, 13 ja 112.)

Käytän tässä tutkimuksessa internetissä tarjottavista palveluista käsitettä ”sähköiset palvelut”. Toinen vaihtoehto olisi ollut käyttää käsitettä ”digitaaliset palvelut”. Päädyin valitsemaan sähköisten palveluiden käsitteen tutkimuksen aineiston keruun aikana, koska tutkimukseen osallistuneet ikämiehet ymmärsivät valitun käsitteen sisällön paremmin.

Valtioneuvoston kanslian julkaiseman raportin mukaan sähköisillä palveluilla tarkoitetaan palveluita, joiden käyttäminen edellyttää tietokonetta, älypuhelinta tai tablettia. Ne ovat digitaalisen ohjelmoinnin keinoin toteutettuja palveluita. (Antikainen ym. 2017). Tässä tutkimuksessa käsiteltäviä palveluita on mahdollista hyödyntää vain internetissä. Valtioneuvoston kanslian toteuttamat tutkimukset on toteutettu valtion ohjauksessa. Sen toteuttamat tutkimukset ovat aiemmin edistäneet sähköisten palveluiden tarjonnan edistämistä. Ne ovat myös vaikuttaneet keskeisesti sähköisten palveluiden käsitteen muodostumiseen Suomessa. Tämän vuoksi Valtioneuvoston kanslian määritelmät sähköisten palveluiden merkityksistä ovat yleisesti hyväksytyjä. Määritelmä on sopiva, koska se keskittyy tutkimuksen kannalta keskeisiin sähköisiin palveluihin.

Valtioneuvoston kanslian raportit eivät käsittele kaikkia sähköisten palveluiden muotoja. Lisäksi se jättää huomioimatta, että tutkimuksen ulkopuolelle rajatut digitaaliset palvelut saattavat toimia muutenkin kuin internetissä. Tarkastelu rajoittuu tässä tutkimuksessa kuitenkin vain ikämiesten elämän kannalta keskeisiin palveluihin ja on oletettavaa, että määritelmä kattaa kaikki tutkimuksen kannalta oleelliset sähköiset palvelut.

Sähköisiä palveluita kehitetään palveluiden tehostamiseksi ja parantamiseksi. Niitä voi pääsääntöisesti hyödyntää ilman rajoituksia vuorokauden ympäri. Tarkoitus on tarjota palveluntoteuttajalle parempi keino palvelunsa toteuttamiseksi sekä käyttäjälle tehokkaampi ja parempi palvelu. Sähköisten palveluiden tulisi palvella kokonaisvaltaisesti sekä palvelun tarjoajia että käyttäjiä. (Antikainen ym. 2017, 7; Niemelä 2016, 99.)

Valtion strategiat ohjaavat palveluita sähköisiksi. Sähköisiä palveluita pidetään tärkeinä, koska niiden nähdään olevan tehokkaampia ja tuottavampia. Niiden myös toivotaan mahdollistavan palveluiden parempi laatu. Laadukkaat palvelut takaavat informaatioteknologian arvostuksen kasvun. Informaatioteknologian korkea arvostus takaa uusille palveluille paremman toteuttamismahdollisuuden ja enemmän rahoitusta. Kansalaiset saavat tätä kautta enemmän palveluita käytettäväkseen. (Hämäläinen ym. 2013.)

Vuonna 1995 Paavo Lipposen ensimmäinen hallitus aloitti hallitusohjelmassaan strategian, jolla se pyrki parantamaan terveydenhuollon laatua informaatioteknologian avulla. Tämän strategian jälkeen kehitys on edennyt terveydenhuollon lisäksi muihin palveluihin. Se on toiminut alkuna lukuisien valtiollisten instituutioiden sähköisten palveluiden kehittämiseen. (Hämäläinen ym. 2013.)

Kommunikaation ja informaation levittämisen tehostustoimet ovat tänä päivänä johtaneet lopputulokseen, jonka myötä instituutiot tarjoavan palveluitaan pääasiassa sähköisesti internetin välityksellä. Ennen muutosta pankkien, laitosten ja yritysten kanssa kanssakäyminen edellytti yksilöiden kannalta monesti toimistossa käyntiä tai puhelinsoittoja. Nykyisin sähköisiä palveluita tarjoavat niin valtiolliset instituutiot kuin liiketoimintaan keskittyneet yrityksetkin. Sähköisiä palveluita tulee tarjolle koko ajan lisää ja niiden kautta mahdolliset toimenpiteet kehittyvät. Esimerkiksi yritysten, pankkien ja Kansaneläkelaitoksen (KELA) palveluita on saatavissa digitaalisesti. Arjen lukuisten käytäntöjen lisäksi digitalisaatio on mullistanut myös palveluiden tarjoamisen. (Ks. Manninen 2003.)

Pankit ovat olleet merkittävässä asemassa digitalisaation edistämässä Suomessa. Ne ovat tehostaneet toimintojaan ja palveluitaan tietotekniikan avulla jo 1950-luvulta lähtien. Pankkien sähköiset palvelut ovat eräitä ensimmäisiä esimerkkejä digitalisaation myötä mahdollisista palveluista. Teknologian kehittyessä pankkien sähköisesti muodostuvat ja tarjottavat palvelut ovat lisääntyneet. Digitalisaatio on kasvattanut pankkien toimintoja sähköisten palveluiden määrää vuosikymmenten aikana. (Manninen 2003, 99-104.)

Pankkien käynnistämä digitaalisten käytäntöjen ja palveluiden käyttöönotto ovat toimineet esimerkkinä lukuisille toimijoille. Ne ovat digitaalisten käytäntöjen käyttöönottamisen avulla näyttäneet elinkeinoelämälle erään keskeisen tulevaisuuden mahdollisuuden. (Manninen 2003, 120.)

Suomen Kansaneläkelaitos (lyhennettynä KELA) on ollut globaalissakin mittakaavassa edistyksellinen digitalisaation mahdollistamien käytäntöjen hyödyntäminen. Kansainvälisen tarkastelun pohjalta voi todeta KELAn ottaneen digitaalisia käytäntöjä käyttöönsä verrattain aikaisin. (Manninen 2003, 161-162.)

Pankkien ja Kansaneläkelaitoksen verkkopalvelut ovat oletusarvoisesti kansalaisille merkittävimpiä sähköisten palveluiden muotoja. Tämän vuoksi mainitut palvelut on esitelty tarkemmin. Tutkimuksen sähköisiin palveluihin keskittyvistä haastattelukysymyksistä tulee keskittymään näiden kahden instituution palveluihin.

2.4 Digitaalinen osallisuus ja osattomuus

Osallisuus ja osattomuus ovat yhteiskuntapolitiikan keskeisiä aiheita. Digitaalisen osallisuuden käsitettä ei ole mahdollista määritellä, mikäli osallisuuden käsitettä ei ole ensin määritelty. Tutkimuksen kannalta keskeinen digitaalisen osallisuuden määritelmä luodaan osallisuuden käsitteen avulla. Ne ovat valideja tämän tutkimuksen kannalta, koska samat prosessit ja merkityskokonaisuudet ovat liitettävissä digitalisaatioon liittyvän osallisuuden tarkasteluun.

Osallisuus tarkoittaa käsiteltävän ilmiön ymmärtämistä ja mahdollisuuksien näkemistä. Osallisuus muodostaa yksilölle tunteen vaikutusmahdollisuuksista sekä itsensä että ympäristönsä asioihin. Tällä tavoin yksilölle muodostuu identiteetti digitaalisen yhteiskunnan jäsenenä. Osallisuus luo positiivisia kokemuksia ja edistää tasa-arvon sekä hyvinvoinnin toteutumista. Aktiiviseksi toimijaksi itsensä kokeva toimija kokee kehityksen hyödyllisenä mahdollisuutena (Aalto-Kallio ym. 2015, 50-56; Gothoni ym. 2016, 13-14.)

Digitaalisen osallisuuden käsite on tutkimuksen kannalta oleellisin osallisuuden muoto. Skotlannin hallituksen mukaan digitaalinen osallisuus tarkoittaa kykyä käyttää digitaalista teknologiaa sekä ymmärtää siihen liittyviä käytäntöjä. Tähän ymmärrykseen liittyvät jäsenyykset siitä, miksi digitalisaatiota edistetään ja minkä takia siitä muodostuu keskeisesti vaikuttava ilmiö. Digitaalisen osallisuuden muodostumiseen edellytetään yksilön omaa kiinnostusta. Heillä täytyy olla valmiudet omaksua tarvittavia taitoja, joiden avulla he kykenevät hyödyntämään käytäntöjä tarvittavalla tavalla. (The Scottish Government 2011, 21-24.)

Skotlannin hallituksen laatima määritelmä digitaalisen osallisuuden käsitteestä on kuvaava ja tarjoaa valtion kannalta jäsenneen selityksen käsitteelle. Ulkomaisen käsitteen määritelmän valitseminen on perusteltua. Suomalaiset toimijat eivät ole raporteissaan keskittyneet käsitteellistämään digitaalisen osallisuuden käsitettä, vaan enemmän aiheen tutkimukseen ja siihen liittyvien jäsenneen esittelyyn.

Osallisuus edellyttää osallistumista yhteiskunnan prosesseihin. Digitaalisessa yhteiskunnassa osallistuminen tarkoittaa esimerkiksi tietoteknisten laitteiden käyttöä ja sähköisten palveluiden hyödyntämistä. Digitaalinen osallisuus merkitsee kiinnittymistä ilmiöön osallistumisen ja vaikuttamisen kautta. (Aalto-Kallio ym. 2015, 50; Gothoni ym. 2016, 13-14.)

Digitaalinen osallisuus edellyttää selkeää ymmärrystä ilmiöstä sekä toimintamahdollisuuksien kokemista. Tällaisessa tilanteessa toimija kykenee suurissa määrin hyödyntämään ilmiön mahdollistamia toimintoja. Yksilöstä muodostuu näin digitaalisen yhteiskunnan aktiivinen toimija, jolla on riittävät toimintavalmiudet toimia teknologian valtaamassa maailmassa. Digitaalinen osallisuus merkitsee yksilön kykyä hyödyntää tarvittavaa osaamistaan. Osaamisen avulla yksilö kykenee käyttämään teknisiä laitteita ja selviytymään arjestaan käytäntöjen kanssa ilman ongelmia. (The Scottish Government 2011, 21.)

Digitaalinen osallisuus rakentaa yksilöille positiivisia kokemuksia esimerkiksi teknologiasta, sähköisistä palveluista ja uudistuvista käytännöistä. Osallisuus on kokemuksellista ja lukuisat asiat vaikuttavat sen kokemiseen. Niin henkilön taidot, ikä kuin kiinnostuksen kohteetkin vaikuttavat osallisuuden rakentumiseen. (Raivio ja Karjalainen 2013, 14-15.)

Osallisuuden käsitteeseen liittyy myös sen vastakohta, osattomuus. Se on esimerkiksi joukkoon kuuluvuuden tunteen puuttumista. Tällaisissa tapauksissa yksilö ei koe kuuluvansa yhteisöön, eikä kokemuksensa mukaan pysty vaikuttamaan asioihin. Ymmärtämättömyys, tuen puute, taloudelliset tai terveydelliset haasteet ovat keskeisiä syitä tällaiseen tilanteeseen päädyttäessä. Tällaisilla yksilöillä ei ole tarvittavia resursseja vaadittavien käytäntöjen omaksumiseen. Eri väestön ryhmät ovat selkeästi alttiimpia vähäisen osallisuuden tai osattomuuden kokemuksille. Vähäinen koulutus ja köyhyys ovat yhteiskuntamme keskeisiä ongelmia. (Vehviläinen 2001, 22.)

Osattomuuden muodostumiseen vaikuttavat keskeisesti yksilön voimavarojen puute tai kyvyttömyys hyödyntää mahdollisia voimavarojaan. Mahdollinen osattomuudesta johtuva syrjäytyminen tekee osallistumisen hankalaksi. Yksilö ei koe itseään merkitykselliseksi, joten tämä ei lopulta enää halua osallistua erilaisiin toimintoihin. Vaikutusmahdollisuudet ovat tällaisissa tilanteissa vähäiset, eikä yksilön jäsenyyksiä kyetä kuuntelemaan. (Haverinen 2008, 232-235.)

Digitaaliseen osattomuuteen voi liittyä tarvittavien resurssien puutetta, jotka voivat olla niin taloudellisia, henkisiä kuin fyysisiäkin. Digitaaliset laitteet edellyttävät varallisuutta hankkia tarvittavia laitteita, joiden avulla digitaalisia käytäntöjä on mahdollista hyödyntää. Laitteen omistamattomuus hankaloittaa ilmiöön kiinnittymistä, koska yksilöllä ei tällaisessa tapauksessa ole välineitä, joilla tämä hyödyntäisi uusia käytäntöjä. (The Scottish Government 2011.)

Digitalisaation mahdollistaman teknologian tulisi perusajatuksensa mukaan tarjota kaikille mahdollisuus hyödyntää palveluita ja käytäntöjä. Niiden tulisi tukea hyvinvointia, helpottaa elämää sekä tarjota tehokkaampia ja parempia palveluita yksilöiden käyttöön. Tästä huolimatta näiden käytäntöjen kokonaisvaltainen käyttäminen vaatii suuren määrän erilaisia resursseja ja ominaisuuksia, jotka ovat toisilla yksilöillä enemmän rajoittuneita kuin toisilla.

Digitaalista osattomuutta kokeva yksilö ei puutteellisten taloudellisten, sosiaalisten, terveydellisten tai henkisten resurssien vuoksi pysty täysin päättämään itse, mihin voisi osallistua. Pelkkä tahto omaksua tai osallistua ei riitä, mikäli yksilöllä on puutteita näihin päämääriin edellytettävissä resursseissa. He voivat kokea, että heidän itsemääräämisoikeutensa on pienempi moniin muihin verrattuna. (Kokkonen, Närhi ja Matthies 2013, 42.)

2.5 Ikämiehet

Ikäihmisen määrittely on kulttuuriin ja kontekstiin sidottua. Eri yhteiskunnissa ikään perustuvat jaottelut ja jäsenyykset poikkeavat merkittävästi esimerkiksi suomalaisista jäsenyyksistä. Tiettyihin ikävuosiin liittyvät yleistyksiset ovat kulttuurimme tuotoksia, jotka ovat määrittyneet suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden puitteissa. (Julkunen 2008, 16).

Tämän tutkimuksen teoretisointia ei tule nähdä universaalina. Tutkimuksen kannalta keskeistä on nähdä ikäihmiset nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan kansalaisina, osana suomalaista kulttuuria. Merkityskokonaisuus on luotu suomalaisen yhteiskunnan kontekstiin suomalaisten arvojen ja jäsenyyksien pohjalta.

Ikäihmisen määrittely vaatii ihmisen elämän jakamisen eri ikäkausiin. Yhteiskuntamme määrittää kulttuurisilla malleillaan ihmisen elämänsä eri ikäkaudet, joihin tietyn ikäiset yksilöt sopivat. Yksilö sopii ikäihmisen määrittelyyn hänen edustaessa ikäryhmää, jonka jäseniä on yleisesti hyväksytysti kutsuttu ikäihmisiksi. Karisto (2004) määrittelee teoksessaan ihmisen elämän neljään ikäkauteen jakautuvaksi. Kahden ensimmäisen vaiheen, nuoruuden ja aikuisuuden jälkeen ikäihmisten elämänsä vaihe sijoittuu kolmanteen ja neljänteen ikäkauteen. (Karisto 2004; Helander 2006, 19.)

Kolmannen iän, eli ikäihmisen elämänsä vaiheen alkaminen voidaan katsoa olevan liukuva käsite. Tämän ikävaiheen alkamiseksi katsottu ajankohta riippuu erilaisista jäsenyyksistä, yksilöllisistä

kokemuksista sekä yksilön fyysisestä kunnosta. Teoretisoinneissa ihmisen katsotaan siirtyvän ikäihmisen elämänvaiheeseen 60-65 ikävuoden välillä. (Helander 2006, 20; Kiljunen 2015, 299.)

Elämän viimeiseen vaiheeseen, neljänteen ikään yksilö siirtyy kunnostaan ja määrittelyistä riippuen 75-80 ikävuoden välillä. Tässä vaiheessa yksilön ikääntyminen on jo niin selkeää, että sen aiheuttama fyysisen ja henkisen kunnan heikkeneminen on selkeästi huomattavissa jokaisen osalta. Toiminnallinen kyvykkyys näin määrittelee ikäihmisen sijoittumisen joko kolmanteen tai neljänteen ikäkauteen. Molemmat ikäkaudet sopivat ikäihmisen määritelmään. Ikäihmisen elämänvaiheen pituus on yksilöllistä ja vaihtelevaa. (Helander 2006, 19-20; Kiljunen 2015, 299; Hakonen 2008, 39-40.)

Ikäkausiin jaottelua on kritisoitu, eikä sitä ole välttämättä pidetty oikeana metodina. Esimerkiksi Kiljunen (2015) on kritisoinut ihmisen elämän jakamista ikäkausiin. Kiljusen mukaan ikäihmisen kunto on yksilöllisesti poikkeavaa, joten tarkka määrittely on hankalaa. Myös kulttuuriset ja kokemukselliset jäsennykset omasta tilastaan vaihtelevat ja tekevät eri ikäkausien määrittelyistä helposti ristiriitaisen. Hänen mukaansa ihmisen toimintakyky jäsentää hänen asemointiaan enemmän kuin varsinainen ikä. (Kiljunen 2015, 299-300.)

Tämän tutkimuksen kannalta kolmannen ja neljännen ikäkauden määritelmällä on mahdollista luoda kuvaus tutkimukseen osallistuvien yksilöiden iästä ja ominaisuuksista. Heidän jakonsa kolmanteen ja neljänteen ikään on nähtävissä. Osalla haastateltavissa fyysinen ja psyykkinen kunto on heikentynyt. Tutkimusryhmän valikointiin on vaikuttanut enemmän yksilöiden ikä kuin vaikkapa Kiljusen määrittämä toimintakyvyn käsite.

Helanderin (2006) näkemyksen mukaan kolmatta ja neljättä ikäkautta elävistä yksilöistä voidaan käyttää esimerkiksi seniorikansalaisen käsitettä. Tämä seniorikansalaisen määritelmä määrittää ikäihmisen yli 60-vuotiaaksi, työelämästä irtautuneeksi kansalaiseksi, jolla on elämäkokemusta ja jonka terveydellinen tila vaihtelee yksilöllisesti. Seniorikansalaisen määritelmän käyttäminen on tutkimuksen kannalta perusteltua. Tutkimukseen osallistuvat Ikämiehet kuuluvat ikäihmisten ryhmään ja täyttävät määritelmät, edustaen miessukupuolta. Seniorikansalaisen käsitteestä johdettuna käytän tässä tutkimuksessa ikämiehen käsitettä. Seniorikansalaisen tavoin ikämiehen käsite on neutraalilta ja mahdollisimman kuvailevalta kuulostava käsite. Lisäksi ikämiehen käsite voi kattaa paljon suuremman määrän yksilöitä, kuin esimerkiksi vanhuksen käsite. (Helander 2006, 20;

Kiljunen 2015; 299; Haverinen 2008, 221.)

Ikämiehet ovat monimuotoinen ja vaihteleva ryhmä. Nuorempien miesten tavoin ikämiesten keskinäiset sosiaaliset erot ovat suuria ja nämä tulevat näkymään tässä tutkimuksessa. Ikäihmisten terveydentila väestötasolla on nykyaikana kokonaisuudessaan parempi kuin koskaan aiemmin. Tästä huolimatta miesten elinikä on keskimäärin selkeästi lyhyempi naisten elinikään verrattuna. Muuhun Eurooppaan ja Pohjoismaihin verratenkin erot ovat suuria. (Julkunen 2013, 73.)

Sukupuolella on merkitystä ikääntymisen käytäntöihin. Ikääntyminen ja fyysinen sekä henkinen kunto muokkautuvat sukupuolten välillä keskimäärin eri tahtia ja luovat erilaisen aseman sille, mitä ikääntyminen tarkoittaa käytännössä. Sukupuoli määrittelee monin tavoin myös yksilön elämänselämän historian muotoutumista ja luo vuosikymmenien aikana erilaisia käytäntöjä. Jokainen ihminen on kuitenkin yksilö ja eniten ratkaisee yksilöllinen henkilöhistoria. On keskeistä, kuinka tämän elämä on vuosikymmenien aikana jäsentynyt sekä millaisia terveydellisiä tai kulttuurisia malleja yksilö on omaksunut. (Hakonen 2008, 33-36.)

3. TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Laadullinen tutkimus

Noudatan tässä tutkimuksessa hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Olen harkinnut tarkkaan tutkimuksessa hyödynnettävien metodien käyttämistä. Lisäksi olen hankkinut aineiston keräämiseen tarvittavat luvat haastateltavilta itseltään. Tutkin tässä Pro gradu-tutkielmassa valikoitujen ihmisten kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimuksen toteuttamiseen käytettävien metodien tarkoituksena on mahdollistaa tutkittavan ilmiön ymmärtäminen. Tutkimuksen kannalta keskeisiä asioita ovat tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kokemusten kuuntelu, ymmärtäminen sekä tulkitseminen. Tavoitteenani on luoda kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja oppia uutta tutkimusprosessin avulla.

En ole asettanut tutkimusta varten ennako-oletuksia (hypoteesia), koska tutkimuksessa pyritään vastaamaan tutkimustehtävään tutkimusaineiston analyysin avulla. Tarkoituksena on selvittää prosessin aikana uusia asioita. Laadullisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus sisältää lukuisia eri lähestymistapoja ja metodeja, joiden avulla tutkimus voidaan toteuttaa. (Eskola ja Suoranta 2000, 19-20; Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 151-157.)

Digitalisaatioon liittyvien kokemusten ja osallisuuden tutkimus edellyttää ihmisten omiin kokemuksiin pohjautuvan aineiston keräämistä. Kokemukset rakentavat yhteiskunnassamme olemassa olevia ilmiöitä ja laadullinen tutkimus tarjoaa sopivia metodeja näiden kokemusten keräämistä varten. Laadulliset (eli kvalitatiiviset) tutkimusmenetelmät soveltuvat tämän tutkimuksen toteuttamiseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 31; Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 151-157.)

3.2 Teemahaastattelu

Haastattelututkimus on yksi laadullisen tutkimuksen menetelmäsuuntauksen keskeisistä tiedon keräämisen metodeista. Yhteiskuntatieteiden tieteenalalla se on paljon käytetty metodi. Haastattelumetodin käyttäminen on perusteltua tässä tutkimuksessa. Se mahdollisti tutkimukseen osallistuvan henkilön suoran lähestymisen ja tutkimuksen kannalta merkityksellisten kokemusten selvittämisen. Näiden kokemusten pohjalta tutkimusilmiöstä oli mahdollista tehdä hyödyllisiä päätelmiä. (Eskola

ja Suoranta 2000, 86; Hirsjärvi ja Hurme 1988, 40.)

Haastattelututkimus mahdollisti myös sopivan kohderyhmän valikoinnin. Tältä ryhmältä oli mahdollista selvittää aiheeseen liittyviä jäsenyyksiä. Tämä edellytti ensin sopivan haastattelututkimuksen muodon valitsemista. Tämän jälkeen oli muodostettava tutkimuksen kannalta hyödylliset haastattelukysymykset. (Eskola 2007, 35.)

Haastattelututkimus sisältää laadullisen tutkimuksen tavoin lukuisia eri metodeja, joiden avulla tutkia ilmiötä. Näiden metodien joukosta oli mahdollista valita juuri tämän tutkimuksen kannalta optimaalisin. Digitalisaatio on monimuotoinen ilmiö, johon liittyy valtava määrä erilaisia teemoja. Tämän vuoksi määrittelin tutkimustehtävän määrittelyn yhteydessä teemoja, joiden avulla tutkimustehtävään lähdettiin vastaamaan.

Teemahaastattelun käyttäminen metodina mahdollisti tutkimustehtävän kannalta oikeiden teemojen käsittelyn haastatteluvaiheessa. Pyrin teemahaastattelun keinoin muodostamaan aineiston analyysia varten tieteellisesti arvokasta sisältöä. Tarkoituksena oli kerätä hyödyllistä ja tieteellisesti arvokasta sisältöä. Teemoihin jaettu haastattelu sopii, kun edellä mainittu on tavoitteena. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 77).

Teemahaastatteluja toteuttamalla kerätty aineisto perustuu tarkkojen kysymysten sijaan eri teemoihin. Tutkimuksessa keskeisintä oli kiinnittää huomio ennalta määriteltuihin teemoihin. Kysymyksiä oli mahdollista muokata haastattelun aikana paremmin haastattelua tukevaksi.

Haastattelukysymykset olivat avoimia. Jokaiselle haastateltavalla oli mahdollisuus tuoda ilmi heidän omien merkityskokonaisuuksiensa kautta rakentuvia jäsenyyksiä. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten kannalta keskeisimpiä olivat yksilöiden oman kokemusmaailman kautta rakentuvat jäsenyykset. (Hirsjärvi ja Hurme 1998, 47-48.)

Tämän tutkimuksen teemahaastatteluita määrittelee puolistrukturoitu rakenne. Tämä tarkoittaa sitä, että haastattelukysymykset oli alustavasti määriteltä, mutta niitä voitiin muokata. Kysymysten esittämismuotoa tai esittämisjärjestystä ei määriteltä tarkkaan. Tarvittaessa esitin tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelutilanteet määrittivät haastattelun muodostumisen tilannekohtaisesti. Teemahaastattelu mahdollisti tarvittavan joustavuuden, jonka avulla haastateltavat kykenevät

mahdollisesti puhumaan avoimesti tutkittavaan aiheeseen liittyvistä jäsenyyksistään. Haastattelujen aikana luodut lisäkysymykset palvelivat tutkimuksen lisäksi sekä haastateltavan että haastattelijan omaa ymmärrystä. Avoimuus mahdollisti väärinkäsitysten selvittämistä. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 75; Eskola ja Suoranta 2000, 87-88; Hirsjärvi ja Hurme 1988, 44 ja 86.)

Haastattelututkimus mahdollisti laajempien tunnetilojen aistimisen verbaalisten jäsenyyksien lisäksi. Digitalisaatio ja siihen kytkeytyvä osallisuus on aihe, joka herättää tunteita, joita on mahdollista tulkita kasvokkain tapahtuvassa kanssakäymisessä. Eleet, kuten hiljaisuus, puhetyyli tai äänen väriseminen luovat tutkijalle analyysivaiheeseen paljon lisää tulkintamahdollisuuksia. Lisäksi pelkkä puhe ei välttämättä anna kaikkien yksilöiden kohdalta kokonaiskuvaa ilmiöön liittyvistä jäsenyyksistä. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 76.)

3.3 Haastateltavat

Sain ainutlaatuisen mahdollisuuden päästä haastattelemaan Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n IKAROS-hankkeen ylläpitämän Velmut-ryhmän kokoontumisiin osallistuvia henkilöitä.

Ryhmän jäsenet ovat tutkimuksen teoriaosassa esitellyn ikäihmisen määritelmän täyttäviä miehiä.

He osallistuvat ryhmän aktiviteetteihin löytääkseen mielekästä tekemistä ja päästäkseen sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. (”Ikaros-hanke”, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n WWW-sivusto. <<http://www.pksotu.fi/ikaros-hanke/>> 9.1.2018.)

IKAROS-hankkeen ja myös Velmut-ryhmän tavoitteena on ikämiesten osallisuuden edistäminen. Hanke etsii kohderyhmään sopivia henkilöitä ja pyrkii edistämään näiden yhteiskunnallista kiinnostumista. Tarkoituksena on tukea ikämiesten elämää ja auttaa heitä selvittämään mahdollisesti kohtaamiaan ongelmia. Hankkeen työntekijä tapaa ikämiehiä heidän toiveidensa mukaisessa ympäristössä. Velmut-ryhmän toiminnan tarkoituksena on vastata jäsentensä toiveisiin. Toiminnan kehittäminen perustuu paljon ikämiesten toiveiden kuuntelemiseen ja niistä oppimiseen. (”Ikaros-hanke”, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n WWW-sivusto. <<http://www.pksotu.fi/ikaros-hanke/>> 9.1.2018.)

Joensuussa kokoontuva Velmut-ryhmä ei ole ainut toteutettava Velmut-ryhmä toiminta. IKAROS-hankkeelle keskeistä on edistää osallisuutta koko maakunnan alueelta. Sen vuoksi hanke etsii kohderyhmään sopivia ikäihmisiä myös Joensuun kaupunkialueen ulkopuolelta. Esimerkiksi

Kiihtelysvaarassa toimii oma Velmut-ryhmä. Osa maakunnan syrjäseutujen asukkaista kuitenkin osallistuu Joensuun Velmut-ryhmän tapaamisiin. He matkustavat tapaamisiin kaukaakin. Joensuun Velmut-ryhmä on osallistujamäärältään suurin. (”Ikaros-hanke”, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n WWW-sivusto. <<http://www.pksotu.fi/ikaros-hanke/>> 9.1.2018.)

Tutkittavan Velmut-ryhmän viikoittainen kokoontuminen järjestetään Joensuun Rantakylän nuorisotalolla joka tiistai. Osallistujamäärä vaihtelee viikottain 15-30 henkilön välillä. Tapaamisten keskeinen tarkoitus on luoda jäsenille mahdollisuus tavata muita ikämiehiä. Kokemusteni perusteella tapaamisten aikana ikämiehet esimerkiksi keskustelevat sekä pelaavat erilaisia pelejä. Ikämiehiä myös opastetaan esimerkiksi teknisten laitteiden käytössä asiantuntijan vieraillessa tapaamisissa. Viikottaisen kokoontumisen lisäksi Velmut-ryhmälle järjestetään myös muita aktiviteetteja. Ne eivät ole välttämättä säännöllisiä ja perustuvat ikämiesten toiveisiin. Ohjelmassa voi tällaisissa kokoontumisissa olla esimerkiksi retkeilyä, liikuntaa tai talkoita.

Ikämiehet vaikuttavat tulevan hyvin toimeen keskenään. Ryhmän toimintaa tarkkaillessa on mahdollista huomata, että ryhmän jäsenet sopivat tapaavansa toisiaan myös kokoontumisten ulkopuolella. He ovat myös halukkaita auttamaan toisiaan arkipäiväisissä asioissa, kuten tavaroiden siirtämisessä paikasta toiseen. Tapaamiset ovat hyvin vuorovaikutuksellisia tilanteita ja niiden aikana luotuja kontakteja hyödynnetään muinakin ajankohtina.

Haastatteluun osallistuneiden ikä vaihtelee 60-80 ikävuoden välillä. Ikäjakauma on tämän ansiosta monipuolinen. Haastatelluilla ikämiehillä on myös merkittävästi erilaisia elämäntaustoja. Erot sekä iässä, että terveydentilassa polarisoivat ryhmää. Ikäero jäsenten välillä saattaa olla jopa 20 vuotta. Sosiaalinen asema, taloudellinen varallisuus sekä fyysinen ja henkinen kunto vaihtelevat voimakkaasti.

Haastatteluryhmän keskuudessa esiintyy erilaisia sairauksia, jotka vaikuttavat toimijoiden arkipäiväiseen elämään voimakkaasti. Osa jäsenistä vaikuttaa olevan vielä vanhemmallakin iällä kokonaisvaltaisesti hyvässä kunnossa. Toisilla kunto on heikentynyt jo nuoremmalla iällä. Erityisesti muistamisen ja ymmärtämisen vaihtelevuus on suurta. Mikäli yksilö on huolehtinut terveydestään, ryhmän jäsenen toimintakyky on vielä verrattain hyvä. He kykenevät usein tekemään lukuisia samoja asioita kuten aiemmin. (Helander 2006, 20; Kiljunen 2015, 15-16; Hakonen 2008, 154; Hänninen 2008, 197.)

Ikääntyminen ei ole kaikilla muuttanut arjen käytäntöjä paljoakaan. Toisaalta erilaisia sairauksia ja sosiaalisia ongelmia on havaittavissa. Osa haastateltavista on asetettu edunvalvontaan. Elämän kokeminen rajoitetuksi, sairaudet ja alkoholin liikkakäyttö sekä muistin ongelmat määrittävät monien osalta elämää. Lisäksi osalla ihmisistä vanhuuden myötä tuleva heikentyminen alkaa nopeammin ja vaikuttaa laajemmin (Pohjolainen 2013, 119). Tutkimusten osoittamat ikäihmiset ongelmat realisoituvat Velmut-ryhmässä nähtävissä oleviksi ja vaikuttavat merkityksillään myös haastatteluaineiston toteuttamiseen.

Osalla on ennen eläkeikää takana monipuolinen työura, jota on jäsentänyt myös kansainvälinen työskentely. Haastateltavista löytyy myös miehiä, joiden työura on ollut pirstaleinen. Työkokemus ja eläkekertymä on tämän vuoksi jäänyt pieneksi. Pienen, mutta monipuolisen otoksen myötä on odotettavissa, että aineisto on monisyinen ja sisältää paljon erilaisia ajatuksia, mielipiteitä ja jäsennyksiä.

3.4 Haastattelujen toteuttaminen

Ensimmäinen vaihe teemahaastattelujen toteuttamisessa oli suunnittelu. Suunnittelin huolellisesti, millaisiin teemoihin ja kysymyksiin tarvitsin vastauksia. Suunnitteluvaihe mahdollisti tutkimuksen toteuttamisen paremmin. Toteutin suunnitteluvaiheen haastatteluvaiheessa tapahtuvia virheitä välttääkseni. Lisäksi huolellisesti suunnitellun haastattelun avulla kokonaisuudesta muodostui temattisesti eheä. (Hirsjärvi ja Hurme 1988, 41.)

Jokainen haastattelu oli erilainen tilanne. Vastassa oli aina eri ihminen, jonka kokemukset ovat henkilökohtaisia. Haastattelukysymykset on laadittu paperille järjestykseen, mutta niiden esittämis-kohta on vaihdellut haastattelun mukaan. Teemahaastattelun tarjoama mahdollisuus ohjalla haastattelun kulkua palvelee tutkimuksen hyvää toteuttamista.

Digitalisaatio on monimuotoinen ilmiö, jonka voidaan tämänkin tutkimuksen teorialuvun perusteella jakaa lukuisiin eri teemoihin. Tämän tutkimuksen kannalta tutkittaviin teemoihin lukeutuvat ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon, sekä digitaaliset laitteet ja sähköiset palvelut. Tutkimuksen kannalta teoreettisesti tärkeät käsitteet toimivat haastatteluteemojen määrittelijöinä.

Ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon on teema, jonka tarkoituksena on selvittää ikäihmisten

mielipide digitalisaatiosta. Tähän teemaan kuuluvat esimerkiksi kysymykset ikämiesten digitalisaation heille muodostamista mahdollisuuksista ja yleisistä merkityksistä, joiden avulla tutkimusehtävään voitiin tulkintojen avulla vastata. Tällaisista jäsennyksistä oli mahdollista tulkita paljon jäsennyksiä, jotka liittyvät digitaaliseen osallisuuteen.

Digitaalisten laitteiden teemaan kuuluivat ikämiesten digitaalisten laitteiden käyttökokemukset. Tässä teemassa kysyin ikämiesten digitaalisten laitteiden käyttökokemuksista, mahdollisista positiivista kokemuksista ja hankaluuksista. Digitaaliset laitteiden käyttäminen määrittelee paljon digitalisaatioon liittyviä kokemuksia ja niiden käyttö määrittää myös paljon digitaalisen osallisuuden muodostumista.

Sähköisten palveluiden teemaan kuuluivat ikämiesten sähköisiin palveluihin liittyvät kokemukset ja merkitykset. Ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää, käyttävätkö ikämiehet lainkaan sähköisiä palveluita. Näistä jäsennyksistä on mahdollista tehdä laajempia päätelmiä ja teema voi tuoda esiin osallisuuden tai osattomuuden tulkittavia kokemuksia.

Aloitin tutkimuksen valmistelun ajoissa. Velmut-ryhmälle kerrottiin tutkimuksesta ja sen aiheesta ensimmäistä kertaa jo kaksi kuukautta ennen ensimmäisen haastattelun toteuttamista. Tämä takasi haastateltavalle mahdollisuuden valmistautua tilanteeseen. Tämä oli tärkeä pointti myös tutkimuksen toteuttamisen ja hyödyllisen tietouden tuottamisen kannalta. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 75.)

Haastattelujen toteuttamista varten osallistuin neljä kertaa Velmut-ryhmän viikottaisiin tapaamisiin Joensuun Rantakylän nuorisotalolla. Ensimmäisellä kerralla kerroin Pro gradu-tutkielmani aiheesta. Samalla tiedustelin ikämiesten suostumuksia haastatteluun. Tämän ensimmäisen tapaamiskerran tarkoitus oli tutustua ryhmän ikämiehiin. Haastatteluja oli helpompi lähteä toteuttamaan, kun oli ensin tutustunut ryhmän ihmisiin ja ilmapiiriin.

Haastattelut olivat vuorovaikutuksellisia tilanteita. Oli tärkeää, että niitä toteuttaessa vallitsee ymmärrys haastattelun toteuttamistarkoituksista. Haastattelujen toteuttamista ja hyödyntämistä varten hankittiin haastateltavien täydellinen suostumus. Haastateltavat ovat osoittaneet suostumuksensa siihen, että heidän jäsennyksiä hyödynnetään tieteellisen tutkimuksen suorittamiseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 125.)

Haastatteluja toteuttaessani pyrkimyksenäni on ollut, että haastateltava ymmärtää mistä on kyse. Aloitin haastattelut selvittämällä tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet lyhyesti. Selvensin myös tarpeen vaatiessa aihetta kesken haastattelun. Tarvittaessa esitin lisäkysymyksiä, joiden esittäminen oli tutkimuksen kannalta hyödyllistä. Monet haastateltavat ovat kokemustensa kautta tuoneet esille asioita, jotka eivät varsinaisiin haastattelukysymyksiin kuulu. Nämä jäsennykset palvelevat toteutettavaa tutkimusta ja sen monimuotoisuutta. (Hirsjärvi ja Hurme 1988, 84 ja 90.)

Haastattelutilanteista muodostui muutaman kerran vastavuoroista toimintaa. Ikämiehet halusivat apua esimerkiksi älypuhelimien käytössä tai neuvoja sähköisten palveluiden käyttöön. Avunannolla oli keskeinen merkitys haastattelujen kannalta, sillä haastateltavat kertoivat tämän jälkeen vieläkin laajemmin digitaalisista kokemuksistaan sekä haasteistaan tiettyjen laitteiden kanssa. Haastateltavat muodostivat näin luottamusta tutkijaan.

Yhtä haastattelua lukuunottamatta haastattelut toteutettiin Velmut-ryhmän tapaamisen aikana tai jälkeen Rantakylän nuorisotalolla. Kokoontumistilasta löytyy yksi hiljaisempi huone, jossa haastatteluja oli mahdollista toteuttaa. Pyrin toteuttamaan haastattelut ryhmän kokoontumisten aikana tai välittömästi sen jälkeen. Haastattelujen toteuttaminen kokoontumisten aikana tai jälkeen vähensivät sekä haastattelijan että haastateltavan vaivaa. Haastattelijana oli mahdollista haastatella yhden kokoontumisen aikana useampaa ihmistä yhdessä paikassa. Tämän lisäksi haastateltavan kanssa ei tarvinnut sopia erikseen aikaa ja paikkaa haastattelun toteuttamiseksi.

Yksi haastatteluista on toteutettu Joensuun kansalaistalon kokoushuoneessa. Tässä tapauksessa haastatteluun osallistuvalla oli sopivampaa sopia Velmut-ryhmän tapaamisen ulkopuolinen haastattelu-aika ja paikka. Haastattelupaikka valittiin täysin haastateltavan ajankohdan ja toiveen mukaan tarvittavan motivaation ylläpitämiseksi.

Nauhoitin haastattelut. Nauhoitusta varten keskeistä oli tarkistaa, että haastattelutila on sopiva ilman liiallista taustameteliä. Tilat, joissa tämän tutkimuksen haastattelut toteutettiin olivat sopivia. Äänitteistä muodostui hyvälaatuisia. Yksikään jäsennys ei jää nauhoitustekniikan vuoksi epäselväksi eikä haastattelujen uudellentoteuttamista tarvinnut harkita yhdenkään haastattelun osalta.

Käytin tutkimushaastattelujen äänittämiseen henkilökohtaista älypuhelimiani, jonka totesin testihaastattelun pohjalta soveltuvaksi. Laite kykenee taltioimaan äänen tarvittavan hyvälaatuisena litte-

rointia varten. Älypuhelimien etuna on myös nauhoitusten menettämisen pienempi todennäköisyys, sillä laite varmuuskopioi äänitteet Google Drive-pilvipalveluun. Nauhoittaminen säilyttää aineiston, eli kyseessä on tutkimusaineiston osan taltiointi.

Tämän jälkeen äänitiedostot purettiin tekstitiedostoksi. Tämä litterointivaihe on toteutettu luomalla tietokoneohjelmistolla oma tekstitiedosto. Jokainen haastattelu on kirjoitettu omaan tiedostoonsa analyysivaihetta varten. Nauhoitukset osoittautuivat äänenlaadultaan hyväksi, mutta litterointi vei paljon aikaa. (Ks. Hirsjärvi ja Hurme 1988, 109-110.)

Tutkimusaineistoni sisältää seitsemän haastattelua. Haastattelut toteutettiin noin kuukauden aikana joulukuussa 2017 sekä tammikuussa 2018. Tutkimushaastatteluiden määrä (7) toimii eräänä tämän tutkimuksen rajoittavana tekijänä. Huomasin kuitenkin viimeisten haastattelujen toteuttamisen aikana, että uusia jäsenyyksiä ilmeni enää vähäisessä määrin. Yhden asian toistoa, samankaltaisia ja muilta haastateltavilta jo saatuja jäsenyyksiä alkoi ilmetä. Näin oli mahdollista olettaa, ettei Velmutryhmän jäseniä haastatteleamalla enää saavuteta oleellista lisäinformaatiota tämän tutkimuksen kannalta.

Tekstimuotoon litteroitu aineisto on kokonaisuus merkkejä, jotka on saatu toteuttamalla teema-haastatteluja. Tämä aineisto on muodostunut tekstimäärältään noin 40 sivun mittaiseksi kokonaisuudeksi. Kyseessä on laaja ja haasteellisesti kontrolloitavissa oleva kokonaisuus. Huomion kiinnittäminen oikeisiin yksityiskohtaan on haastavaa. (Mäkelä 1990, 53.)

3.5 Aineistolähtöinen analyysi

Määrittelin edellisessä luvussa tutkimuksen kannalta merkittävät käsitteet. Käsitteiden tarkoituksena on selvittää lukijoille tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Lukijalla on oltava ennen aineiston analyysiin perehtymistä selkeä tieto tutkimuksen kannalta keskeisten käsitteiden tarkoituksesta tutkimuksen yhteydessä.

Perusteltu ja kattava analyysi on tutkimukseni validiteetin kannalta keskeinen asia. Aineistolähtöisen analyysin valitseminen on perusteltua vähäisen aikaisemman tutkimuksen vuoksi. Tämän vuoksi teorialähtöisen analyysin muodostamiseen olisi ollut perusteettoman vähän lähdemateriaalia. Teorialähtöisyyden puuttuessa aineiston analyysin huolellinen ja perusteltu toteuttaminen olivat

erityisen tärkeitä asioita. (Mäkelä 1990, 59.)

En määrittellyt ennakkoon aineistossa analysoitavia teoreettisia asioita (Hirsjärvi 2004, 155). Aineistosta ilmi tulevat yksittäiset väitteet johtivat kohti yleisiä, teoretisoituja väitteitä. En perustele päätelmiäni yksittäisiin, aineistosta mahdollisesti vain kerran nouseviin päätelmiin. Etsin kattavampia ja yleistettävämpiä jäsennyksiä. Tässä tapauksessa analyysistä ei muodostunut satunnaista, yksittäiseen poimintoihin perustuvaa kokonaisuutta. Aineiston analyysi on näin kattavaa ja tulkinnat perustellumpia. (Mäkelä 1990, 53.)

Aineistosta muodostui kohdejoukkonsa tavoin monimuotoinen ja vaihteleva. Osa haastatteluista tarjosi tutkimustehtävän kannalta enemmän hyödyllisempää tietoa. Etsin tutkimustehtävän kannalta merkittäviä jäsennyksiä. Kerätty aineisto esittelee tutkittavaa ilmiötä ja sisältää tutkimukseni kannalta mahdollisesti hyödyllistä tietoutta. (Hirsjärvi ja Hurme 1988, 108; Tuomi ja Sarajärvi 2002, 110.)

Tutkimuksen analyysi aloitettiin välittömästi haastattelujen toteuttamisen jälkeen. Tällainen tilanne on mahdollistanut tutkijalle haastattelujen olevan selkeässä muistissa. Selkeässä muistissa olevat haastattelut mahdollistavat jäsenysten liittämisen oikeaan teemaan. Myös mahdollinen tarkennus oli mahdollista. (Hirsjärvi ja Hurme 1988, 108.)

3.6 Teemoittelu

Tutkimuksen haastattelukysymykset jaettiin teemoihin jo suunnitteluvaiheessa. Tämän vuoksi ennakkoon määritellyt teemat toistuvat myös haastateltavien vastauksissa. Käytin aineiston analyysimenetelmänä teemoittelua. Teemoittelu mahdollisti vaiheittaisen analyysin jokaiseen haastattelu-
teemaan perehtyen.

Haastatteluaineistostani muodostui rakenteeltaan selkeä teemahaastattelun kokonaisuuden pohjalta. Teemoittelu tarkoitti tutkimukseni kannalta jokaiseen erilliseen teemaan liittyvien jäsenysten erittelemistä. Ensin teemoittelin ne ikämiesten jäsennykset, joissa tulee esille heidän suhtautuminen digitalisaatioon. Tämän jälkeen teemoittelin digitaalisiin laitteisiin sähköisiin palveluihin liittyvät jäsennykset. Lopulta tein tarvittavat tulkinnat ja johtopäätöksen tutkimustehtävään vastaamista varten.

Metodi on perusteltu, sillä se tarjosi mahdollisuuden etsiä jokaisesta teemasta keskeisiä asioita. Lähtökohtaisesti eri osiin jaettu teemahaastattelukokonaisuus kyetään analysoimaan tätä eriteltyä kokonaisuutta hajottamatta. Laajan eri teemoihin pohjautuvan teemoittelun lopuksi myös yhteneväisyyksien ja eroavaisuuksien etsiminen helpottui. Sen avulla oli mahdollista kerätä tämän tutkimuksen kannalta hyödylliset analyysiyksiköt omiksi kokonaisuuksiksi. Teemoittelun avulla pyrin muodostamaan ja löytämään tutkimuksen teemoista tutkimustehtävän kannalta keskeisiä jäsenyyksiä. Niiden avulla kykenin muodostamaan tutkimustehtävän kannalta merkittäviä tulkintoja. (Eskola 2007, 41–44.)

Eskolan & Suorannan (1998) mukaan onnistunut teemoittelu edellyttää tutkimusaineistosta muodostuvan empirian ja teorian yhdistymistä. Tämän vuoksi perustelen tutkimuksessa esiteltäviä empiirisiä havaintoja teorian avulla. Teoria muodostuu aineistosta tulkittavien merkittävien analyysiyksiköiden perusteella. (Eskola ja Suoranta 1998, 176.)

Hyödynnän aineiston analyysiluvussa sitaatteja. Käytän niitä siksi, että ne mahdollistavat suoran esimerkin antamisen aineistosta. Ne osoittavat konkreettisesti, että aineistossa on sanottu mainitulla tavalla. Sitaattien avulla on mahdollista tarjota selkeä kuvaus haastateltavien jäsenyyksistä. Näytteen avulla kykenen perustellusti osoittamaan, että tulkintani pohjautuu aineistosta lähtöisin oleviin jäsenyyksiin. Sitaatit tukevat tulkintoja ja helpottavat perusteltujen johtopäätösten tekemistä. (Eskola ja Suoranta 2000; Tuomi ja Sarajärvi 2002.)

Sitaatit havainnollistavat myös samalla määriteltyjen teemojen sisältöä. Sitaattien avulla en kuitenkaan pyri perustelemaan tehtäviä johtopäätöksiä. Sitaatit havainnollistavat tulkintayksiköitä, joiden avulla on tehty päätelmiä ja näitä päätelmiä perustellaan vielä perusteellisemmalla tavalla. Sitaatit ovat näin ollen vain erään tulkinnan alkukohta. Ne osoittavat selkeän tutkimusaineiston olevan olemassa. (Eskola ja Suoranta 2000; Tuomi ja Sarajärvi 2002.)

Analyysi helpotti aineiston tiivistämisen informaatioarvoltaan rikkaaseen muotoon sekä loi tutkittavasta ilmiöstä kuvauksen tiivistetyssä muodossa. Tämä tiivistäminen ei optimaalisen käytön myötä kadottanut hyödyllisiä tulkintayksiköitä, vaan helpottaa niiden löytämistä laajan kokonaisuuden seasta. (Tuomi ja Sarajärvi 105, 110 ja 115.)

3.7 Tutkimuksen haasteet

Tutkimukseen liittyi keskeisiä haasteita, jotka vaikuttivat sen toteuttamiseen. Tutkittavalla ilmiöllä ei ole pitkän ajan käsittävää tutkimusperinnettä. Digitalisaatio voidaan käsitteenä hahmottaa tietoyhteiskunnan merkityskokonaisuuksista vasta verrattain hyvin lyhyen ajan takaa.

Tutkimusaineiston analyysia toteuttaessa tulee muistaa tutkimusotoksen edustavan vain pientä osaa kansalaisista. Tutkimukseen osallistuvat yksilöt ovat tietyn alueen asukkaita, ja heidän elämäkokemuksensa ja ajatuksensa määrittävät keskeisesti aineiston muodostumista tietynlaiseksi. On mahdollista, että eri alueella toteutettava tutkimus tarjoaisi erilaisia jäsennyksiä ja muodostaisi tutkimuksen aineiston analyysista huomattavasti erilaisen.

Eettisesti ajatellen tutkimuksen toteuttaminen ei kohdannut merkittäviä haasteita. Otin tutkimuksen toteutuksessa haastateltavien anonymiteetin säilymisen tarkasti huomioon. Kaikki haastattelut toteutettiin anonymisti. Tutkimuksessa on kokonaisvaltaisesti pyritty siihen, että haastateltavaa ei olisi mahdollista tunnistaa huolimatta siitä, että haastatteluun osallistuvat ovat saman Velmutryhmän aktiivisia toimijoita.

Haastatteluaineiston sisältävien äänitiedostojen litteroinnin toteutustapa karsi liian henkilökohtaiset jäsennykset pois. Litteroidusta materiaalista on poistettu kohdat, jotka paljastavat jotain haastateltavan yksityiselämästä tai sisältävät henkilöiden nimiä. Tällaiset jäsennykset ovat tutkimuksen kannalta turhia. Ne vain vaarantaisivat tutkimuksen eettisyyden.

Haastatteluäänityksiä kuunnellessa voi olla mahdollista tunnistaa haastatellun henkilöllisyys.

Haastatteluista koostuvat äänitiedostot voivat vaarantaa tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin. Tämän vuoksi haastatteluaineiston sisältävät ääninauhat tuhoataan tutkimusprosessin päättymisen jälkeen.

Haastateltavan nimeä tai ikää ei ole sisällytetty haastatteluaineistoon lainkaan. Iänkään sisällyttäminen ei ole tutkimukselle keskeistä, sillä kaikki haastateltavat täyttävät tämän tutkimuksen ikämiesmääritelmän. Haastateltavien kotipaikka ei tule suoraan esille, vaan jaottelu perustuu tarvittaessa vain yleistäen maaseutuun ja kaupunkiin.

Haastattelujen tuottama aineisto poikkeaa toisistaan merkittävästi. Kaikki haastattelut eivät tutkijan kannalta tarjoa odotettua informaatioarvoa. Haastatteluihin sisältyi tilanteita, joissa haastateltava ei selkeästi yksinkertaisesti ymmärtänyt tutkittavasta ilmiöstä ja kohdennetusta haastattelukysymyksestä juuri mitään. Tutkija ei voi ohjailla ja vaikuttaa haastateltavan tarjoamiin jäsennyksiin.

Jäsennykset vaihtelevat ja ovat yksilöistä riippuvaisia. Tutkimusaineisto muodostuu niiden mukaan. Tässä tapauksessa on pystyttävä ottamaan rajoitteet huomioon. Aineistoa lukiessa esille tuli esiin paljon epäoleellisia ja tutkimuksen kannalta täysin merkityksettömiä asioita. Tämä koetteli tutkijan keskittymiskykyä ja vie huomion irrelevantteihin yksityiskhtiin.

Aiheessa pysyminen tuotti muutamalle haastateltavalle hankaluuksia. Monissa tapauksissa haastattelut pitenivät kestoiltaan ilman informaatioarvon kasvua. Haastateltavat halusivat kertoa kokemuksiaan asioista, jotka eivät ole tutkimuksen toteuttamisen kannalta hyödyllisiä. Merkityksellisten jäsennyksien etsiminen tällaisesta kokonaisuudesta on haastavaa.

Osa haastattelukysymyksistä tuotti vain vähän merkittäviä vastauksia. Tämän vuoksi tilannekohtaiset tarkentavat kysymykset muodostuivat tärkeiksi. Tarkentavat kysymykset tarjosivat monessa tapauksessa hieman kiertäen vastauksen varsinaiseen haastattelukysymykseen. Näin ennakkoon laadituista haastattelukysymyksistä muodostui haaste. Haastattelutilanteet vaativat tilannetajua.

4. TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI

4.1 Ikämiesten suhtautuminen digitalisaatioon

Haastattelutilanteet tarjosivat ikämiehille mahdollisuuden tuoda ilmi digitalisaatioon liittyviä kokemuksiaan. Merkittävä osa haastatteluun osallistuneista ikämiehistä kertoi keskustelewansa digitalisaatioon liittyvistä kokemuksistaan ensimmäistä kertaa elämässään. He eivät olleet aiemmin saaneet mahdollisuutta kertoa kokemuksistaan, vaikka totesivatkin olleensa kiinnostuneita kertomaan niistä.

Ikämiehet kertoivat haluavansa vaikuttaa elämäänsä vaikuttaviin käytäntöihin. He kokevat olevansa kyvyttömiä tähän, koska heitä ei ole kuunneltu. Mahdollisuuksien puute omien kokemustensa kertomiseen on muodostanut ikämiehille tunteen omasta ulkopuolisuudestaan digitalisaatiossa.

”Minä en oikeen ymmärrä mitä se digitaali on... On tosi hienoo on.... Minä toivon... En oikein kuitenkaan ymmärrä tätä ilmiötä.”

Ikämiehet kertoivat digitalisaation merkitsevän heille uusia haasteita. He eivät kokemuksiansa perusteella kykene omaksumaan kaikkia merkityksellisiä asioita. Ilmiö koetaan vaikeaksi, koska uudet digitaaliset käytännöt ovat muuttaneet arkipäiväisiä käytäntöjä ja muodostuneet merkittäviksi toimintakyvyn ollessa ikääntymisen vuoksi jo heikentynyt. He kokevat olevansa kyvyttömiä sopeutumaan ilmiön asettamiin vaatimuksiin oppimisen hankaluuden vuoksi. (Saarenheimo 2008, 163; Tapscott 2010, 14; Pohjolainen 2013, 126-128; Gere 2002, 12.)

Ikämiehet liittävät digitalisaation käsitteeseen vaihtelevia merkityksiä. Digitalisaation liittyviksi asioiksi saatetaan yksilöstä riippuen jäsentää esimerkiksi matkapuhelimen käyttö tai myymälöiden valvontakamerat. Digitalisaation käsitteen laajuuden vuoksi on hankala määritellä jäsennyksiä, jotka eivät siihen varsinaisesti liity. Myös Lupton (2015) on kertonut jokaisen kokevan digitalisaation omalla tavallaan. Sen vuoksi on hankalaa todeta väärä merkityksiä olevan olemassa. (Lupton 2015, 2.)

”Digitaalisuus ei ole missään määrin positiivinen asia.”

”Se nyt lähinnä herättää sitä että... ei niinku oikeen ymmärrä niitä kaikkia.”

Aineiston perusteella ikämiehet suhtautuvat digitalisaatioon negatiivisesti. Negatiivisia jäsennyksiä aiheuttavat ymmärryksen puute sekä muutoksen vastustus. Tapscott (2010) on todennut vaikeiden ja uusien asioiden vastustamisen olevan ihmiselle luonnollista. Tapscottin näkemys on tutkimukseni kannalta perusteltu, koska ikämiehet vastustavat digitalisaation myötä muuttuvia käytäntöjä. (Tapscott 2010, 19 ja 32.)

Ikämiehet kertoivat toteuttaneensa vuosikymmenien ajan viestintää ja informaationhakua tavoilla, jotka digitalisaatio on mullistanut. Tapscottin (2010) mukaan ikämiesten täytyy digitalisaation käytäntöjä opetellessaan mukauttaa oma ajattelunsa uusien käytäntöjen mukaiseksi. He kokevat digitalisaation negatiivisena asiana, koska uudet käytännöt ovat syrjäyttäneet ja muokanneet jo omaksutuja käytäntöjä. Ikämiehet eivät ole kyenneet mukauttamaan omaa ajatteluaan uusien käytäntöjen edellyttämään muotoon. (Tapscott 2010, 19 ja 32.)

Ikämiehet eivät ole onnistuneet omaksumaan digitalisaatiota positiivisten kokemusten edellyttämällä tavalla. Positiivisten kokemusten puutteeseen liittyvät keskeisesti omaksumisen hankaluudesta johtuvat puutteelliset taidot. Tutkimuksessa haastateltujen ikämiesten negatiiviset kokemukset osoittavat digitaalisen osallisuuden puutteellisuuden, koska esimerkiksi Raivion ja Karjalaisen (2013) sekä Skotlannin hallituksen (2011) mukaan osallisuuden muodostuminen edellyttää positiivisia kokemuksia. (Raivio ja Karjalainen 2013, 14-15; The Scottish Government 2011, 21-24.)

”Aihe ei sinällään oo mielenkiintojen listalla.”

Ikämiehet eivät ole aineiston perusteella kiinnostuneita mistään digitalisaatioon liittyvästä. He eivät esimerkiksi hanki tietoa digitaalisista käytännöistä tai lue digitaalisesta teknologiasta kirjoittavia lehtiä. Tiedon hankkiminen tai perehtyminen koetaan lähes aina ilman vaihtoehtoja tapahtuvaksi toiminnaksi. Lisäksi tiedon hankkiminen edellyttää lähes aina tilannetta, jossa uusi käytäntö on syrjäyttänyt vanhan. Myös Vehviläisen mukaan ikämiehet eivät ole kiinnostuneita digitaalisista käytännöistä (Vehviläinen 2001, 22).

Kiinnostuksen puutteen vuoksi haastatteluun osallistuneet ikämiehet eivät hyödynnä digitalisaation mahdollisuuksia kokonaisvaltaisesti. He ovat lisäksi tutustuneet ilmiöön verrattain lyhyen aikaa sitten. Vehviläisen (2001) mukaan on yleistä, että ikämiehet hyödyntävät digitalisaation luomia mahdollisuuksia vähemmän sekä myöhemmin muihin väestöryhmiin verrattuna (Vehviläinen

2001, 22).

Laajojen asiakokonaisuuksien kokonaisvaltainen omaksuminen edellyttää kiinnostusta ja motivaatiota, joita ikämiehillä ei ole. Aineiston perusteella kiinnostuksen puute johtuu negatiivisesta suhtautumisesta. Uusien ja vaikeilta tuntuvien asioiden merkittävyyden korostuminen on aiheuttanut haastateltavissa vastustusta. Tämän vuoksi yksilöt ovat päättäneet aiheen olevan epäkiinnostava.

Vehviläinen (2001), Inkinen ja Jauhiainen (2006) sekä Skotlannin hallituksen raportti (2011) kertovat kiinnostuksen puutteen luovan merkittäviä haasteita digitaalisen osallisuuden muodostumisen kannalta. Kiinnostuksen puute on siksi eräs ikämiesten digitaalisen osattomuuden aiheuttajista. (Vehviläinen 2001, 15; Inkinen ja Jauhiainen 2006, 7-9; The Scottish Government 2011.)

”Käytän minä sitten joskus myöhäsemmässä vaiheessa.”

Ikämiehet eivät kykene tunnistamaan digitalisaatiota tarpeeksi ajankohtaiseksi. He korostavat tutustuvansa ilmiöön *”kun se tulee ajankohtaiseksi”*. Tällaiset kokemukset muodostuvat heidän oman elämänsä prosessien kautta. Skotlannin hallituksen (2011) mukaan digitaalinen osallisuus edellyttää yksilöiltä ymmärrystä ja motivaatiota kiinnittyä ilmiöön. Esimerkiksi tutkimusaineistossa riittäviä kokemuksia vailla olevat yksilöt eivät kykene hahmottamaan ilmiön merkittävyyttä. (The Scottish Government 2011.)

”Se on liian nopeeta. Vanhemmille ihmisille, ne ei pysy mukana ku sitä vähemmän käytetään vaan laskun maksamisiin ja tämmösiin käytännön hommiin, että sitä ei niinku. Joku nuorisohan on päivittäin tuntitolkulla. Niin siinä putoaa kärryiltä hyvin äkkiä.”

”Se vaan tuntuu että liian nopeeta se on ja nuo tuota eihän siinä oikein taho mukana pysyy.”

”Kyllä se aika nopeasti menee... Kyllä on vaikeata ymmärtää. Tuntuu että koko ajan jostain tulee joku uus juttu.”

Ikämiesten kokemusten mukaan digitaalinen kehitys on liian nopeaa. Esimerkiksi yllämainituissa mainittu digitaalisten käytäntöjen hyödyntämisen rajoittuneisuus tuottaa hankaluuksia. Vieraalta tuntuvien käytäntöjen hyödyntäminen on hankalaa, koska käyttökokemukset jäävät vähäisiksi.

Aineiston perusteella liian nopean kehityksen kokemuksia perustellaan esimerkiksi ulkopuolisten tahojen muodostamien vaikutelmien kautta. Myös Geren (2002) mukaan yksilöt saavat vaikutelman nopeasti etenevästä kehityksestä median uutisoinnin vuoksi. Yksilöille muodostuu siksi mielikuva hallitsemattoman nopeasti edistyvästä kehityksestä. (Gere 2002, 12.)

”Rahoitus, rahankeruu on kuitenkin pääasia heillä.”

”Rahastusta koko homma.”

Ikämiesten rahastukseen liittyviä kokemuksia voidaan arvioida, koska rahalla ja varallisuudella on digitalisaatiota tarkastellessa keskeinen merkitys. On perusteltua todeta, että uudet digitaaliset käytännöt kasvattavat eriarvoisuutta. Negatiivisesti ilmiöön suhtautuvat ikämiehet kertoivat esimerkiksi digitalisaation merkitsevän varallisuuden kerryttämistä tietyille ryhmille.

Aineiston perusteella ikämiehillä on negatiivisen suhtautumisensa vuoksi ennako-oletuksien perusteella luotuja mielikuvia digitalisaatiosta. Esimerkiksi mainittu rahastus on eräs muodostunut mielikuva. Geren (2002) mukaan tutkimuksesta huomattavissa olevat tietynlaiset ennakoasenteet ja oletukset ohjaavat myös ihmisten mielipiteitä tietynlaisiksi. Negatiivinen suhtautuminen on muokannut tutkimukseen osallistuneiden ikämiesten mielipiteitä tällaiseen suuntaan. (Gere 2002, 12.)

Ikämiehet kokevat ikänsä olevan rajoittava tekijä digitalisaation ymmärtämisessä ja mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Lukuisissa jäsenyksissä korostetaan, kuinka *”se ikä rupee tulemaan vastaan”*. Näiden kokemusten perusteella ikämiehet kokevat oman yhteiskunnallisen asemansa heikentyneen. He eivät pidä tarpeellisena omaksua digitaalisia käytäntöjä merkittävässä määrin. Ikä nähdään näin prosessina, joka oikeuttaa oman ymmärtämättömyyden.

Ikämiehet ovat heikommassa asemassa nuorempiin ikäluokkiin verrattuna. Tämä heikompi asema tuottaa haasteita digitaalisen osallisuuden muodostumiselle. Heikompi asema johtuu ikämiesten heikentyneistä voimavaroista, jotka tekevät elämästä kokonaisvaltaisesti haasteellisemmän kokonaisuuden. Voimavarat ovat niin henkisiä, fyysisiä, taloudellisia kuin sosiaalisia resursseja, joiden kautta elämästä on mahdollista rakentaa mahdollisimman mielekäs kokonaisuus. (Hakonen 2008, 122; Haverinen 2008, 230-231.)

Ikämiesten mukaan yhteiskunta tuskin odottaa heidän enää kiinnittyvän digitalisaatioon. Tämä johtuu yhteiskunnassa vallitsevasta ajattelumallista. Kulttuurimme jäsenyykset luovat ikääntymisestä kielteisen kuvan. Vallalla on ajattelutapa, joka korostaa nuorekkuutta ja kyvykkyyttä. Palvelut ja instituutiot rakennetaan nuorten ihmisten ehdoilla. Kulttuurin perusteella ikääntyminen nähdään rajoitteita ja hankaluuksia täynnä olevana asiana. Tutkimukseen osallistuneet ikämiehet ovat selkeästi omaksuneet tällaisen mallin omaan ajatteluunsa. (Hakonen 2008, 37; Kiljunen 2015, 298.)

”Ei oikeen oo sitä kapasiteettia, ku on silleen vähän syrjässä, että ku ei ole siellä työelämässä niin tuskin niitä tarvitsee sillä tavalla.”

Ikämiehet kyseenalaistavat olevansa digitalisaation kannalta merkityksellisiä toimijoita. Tähän vaikuttaa esimerkiksi heidän asemansa eläkeläisinä. Eläkeläisyys määrittelee ikämiesten digitaalista osallisuutta merkittävässä määrin. Palkkatyön puuttuminen on johtanut digitalisaatioon liittyviin kokemuksiin, joiden mukaan heidän ei enää tarvitsisi omaksua ilmiöön liittyviä keskeisiä käytäntöjä. (Julkunen 2013, 64-75; Ojala ja Pietilä 2013, 28.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyöllä on merkittävä asema ja lukuisat osallisuuden kokemukset liittyvät siihen. Palkkatyön puuttuminen vaikuttaa näin digitaalisen osallisuuden muodostumiseen ja hankaloittaa sitä. Asioiden merkityksellisyyden kokeminen on mullistunut. Eläkkeelle siirtymisen vuoksi ikämiehet ovat menettäneet statustaan ja heikentyneet toimintakyvyn vähentyessä. Tämän vuoksi ikämiesten ei tarvitse omasta mielestään olla yhteiskunnan ilmiöiden muutoksista yhtä tietoisia kuin aiemmin. (Julkunen 2013, 64-75; Ojala ja Pietilä 2013, 28.)

”Että ei sitä pysty tällanen eläkeläinen oikein. Tälleen eläkeläinen on tainnu jo siitä kelkasta pudota jälkeen.”

Aineiston perusteella ikämiehet kokevat oman tietoutensa ja osaamisensa olevan tarpeettomia, koska he eivät pääse hyödyntämään niitä enää työelämässä. Eläkkeelle siirtyminen on ollut elämää keskeisesti muuttava prosessi tässäkin tapauksessa (Kauppila 2012, 27). Haastatteluissa tuli ilmi jäsenyyksiä joiden mukaan heidän ei kannata opetella digitaalisia käytäntöjä koska *”sillä ei tienaa mitään”*.

Ikämiesten mukaan digitalisaatio on ilmiö, joka ei hyödytä heitä millään tavalla. He kertoivat

olevansa tyytyväisiä elämäänsä ilman digitaalisia käytäntöjä. Aineistossa korostuvat näkemykset, joiden mukaan digitalisaatio ei voi tarjota heille mitään korvaamatonta. Tämän vuoksi he eivät ole kiinnostuneita omaksumaan digitalisaation käytäntöjä laajassa mittakaavassa.

”Ei pätkääkään. Ei minkäänlaisia mahdollisuuksia.”

Ikämiehet eivät koe digitalisaation luovan heille uusia mahdollisuuksia. Kyvyttömyys hahmottaa mahdollisuuksia on eräs osattomuutta aiheuttava tekijä. Vastentahtoisuudestaan huolimatta ikämiehet tunnistavat digitalisaation määritelleen uudelleen yhteiskunnallisia prosesseja. Uusien käytäntöjen mahdollistamia positiivisia puolia yritettiin tunnistaa, mutta niidenkin yhteydessä kerrottiin entisten käytäntöjen toimivan paljon paremmin.

”Minun mielestä valtion pitäis tukea ehkä sitten jollain tavalla jos kerran ajetaan asioita siihen suuntaan.”

”Pitäs olla semmosta tukitoimintaa tai joku semmonen järjestelmä mikä auttas tämmösiä ihmisiä jos niille tulee ongelmia tietokoneiden kanssa ja ois sitten selvitettävä niin miten ne tämmöset ihmiset, joilla ei oo vara ostaa näitä tietokoneita niin ne sais sitte kyseiset laitteet käyttöönsä.”

Ikämiesten kokemusten mukaan valtio ei ole tarjonnut heille tarpeeksi mahdollisuuksia, joiden kautta he voisivat rakentaa digitaalista osallisuutta. Heidän mukaansa he eivät ole saaneet valtiolta tarvittavia tukitoimia digitaalisen osallisuuden edistämiseksi. Tämän vuoksi ikämiehet ovat joutuneet alisteiseen asemaan moniin muihin väestöryhmiin verrattuna.

Näkemyksiä vaikutusmahdollisuuksien vähäisyydestä voidaan pitää perusteltuina. Helanderin (2006) mukaan ikäihmisten vaikutusmahdollisuudet valtiolliseen politiikkaan ovat vähäiset, koska tällä ikäryhmällä ei ole mainittavaa edustajamäärää parlamentaarisisessa politiikassa. Nuoremmat päätöksentekijät eivät kykene näkemään asioita ikämiesten näkökulmasta. Tulevaisuuteen tähtäävässä työssä ikäihmiset nähtään syrjäytyvinä toimijoina. Heidän syrjäyttämistään voidaan perustella esimerkiksi nuorempien sukupolvien edulla tai yhteiskunnan edistymisen perusteluilla. (Helander 2001, 14; Helander 2006, 35; Julkunen 2013, 53.)

Ikämiehillä on heikko yhteiskunnallinen status ja he ovat alisteisia yhteiskunnallisten muutosten

suurillekin vaikutuksille. Heillä ei ole valtaresursseja ja tämän lisäksi heillä voi olla suuria hankaluuksia mukautua uusiin vaatimuksiin ja ilmiöihin, kuten esimerkiksi digitalisaation vaikutuksiin. Heikon statuksensa vuoksi ikämiehet jäävät myös sosiaalisesti huonoon asemaan. (Helander 2001, 14; Helander 2006, 35; Julkunen 2013, 53.)

Ikämiesten omalla tahdolla on suuri merkitys digitaalisen osallisuuden kannalta. Osa haastatteluun osallistuneista ikämiehistä kertoo jättävänsä digitaalisia käytäntöjä tarkoituksella käyttämättä. Tällainen yksilö valitsee siten omasta tahdostaan digitaalisen osattomuuden. Esimerkiksi Kauppila on raportoinut tällaisten tilanteiden olevan suomalaisessa yhteiskunnassa tunnistettavissa (Kauppila 2012, 44).

4.2 Ikämiesten kokemukset digitaalisista laitteista

Tutkimukseen osallistuneet ikämiehet kokevat digitaalisten laitteiden käytön kokonaisvaltaisesti haastavaksi. Kiinnostuksen puutteen vuoksi heidän omistamansa digitaaliset laitteet eivät yleensä ole ajantasaisinta teknologiaa. Ikämiesten kokemukset digitaalisista laitteista perustuvatkin paljon vanhanaikaisten laitteiden käyttökokemuksiin. He mainitsevat haastatteluissa esimerkiksi ”väritelevisio olevan hieno keksintö” sekä puhuvat radion luomista mahdollisuuksista.

”Mie en ymmärrä mitään tietokoneista. En muuta kun sen, että se on ohjelmoitu.”

Aineiston perusteella läheskään kaikilla ikämiehillä ei ole tietokonetta. Noin puolet haastatteluun osallistuneista omistaa tietokoneen. Haastatteluihin osallistui myös merkittävä määrä henkilöitä, jotka eivät ole koskaan käyttäneet tietokonetta. Myös tutkimusten mukaan suurelta osalta ikäihmisistä puuttuu kotoaan tietokone. Lisäksi tietokoneen käyttö on ikääntyneiden keskuudessa yleisesti vähäistä. (Kiljunen 2015, 306.)

Tietokoneen käyttäminen on tärkeä asia digitaalisen osallisuuden kannalta. Tämä johtuu tietokoneen merkittävästä asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tietotekniikka nähdään suomalaisessa yhteiskunnassa myönteisenä asiana. Tämä on eräs syy digitalisaation ja tietotekniikan valtavalle yhteiskunnalliselle painoarvolle, joka kasvaa jatkuvasti suuremmaksi. (Vehviläinen 2001, 13.)

Tietokonetta käyttävät ikämiehet eivät käytä sitä monipuolisesti. Aineiston perusteella käyttö rajoittuu lähinnä arkipäiväisiin käytäntöihin, kuten verkkopankin käyttöön ja terveystietojen tarkasteluun. Skotlannin hallituksen (2011) mukaan alhainen tietotekniikan käyttöaste tekee kehittyvän teknologian käyttämisestä haastavaa. Siksi osallisuuden rakentumisesta muodostuu vaikeaa. (The Scottish Government 2011.)

”Toisaalta pitäis ne ohjelmat, ainaki tietokoneen ohjelmiin olla ainaki vanhemmille ihmisille sen verran helppoja ett' ne oppis ne, jos ajatellaan ihan.”

Ikämiehet kokevat tietokoneen käyttämisen hankalaksi. Hankaluuksia tuottavat erityisesti tietokoneiden eri ohjelmistot, joita ikämiehet osaavat käyttää vain vähäisissä määrin. He eivät tämän vuoksi kykene hyödyntämään tietokoneen luomia mahdollisuuksia täysipainoisesti, vaan joutuvat käyttämään vain helppokäyttöisiä sovelluksia.

Tietokoneen omistaminen on keskeistä digitaalisen osallisuuden muodostumisen kannalta. Monet haastateltavat kertoivat kokeilleensa tietokoneen käyttöä erilaisilla kursseilla. Ilman tietokoneen omistamista tietotekniikkaa ja digitaalisia käytäntöjä ei kuitenkaan ole päädytty käyttämään säännöllisesti. Taitojen hyödyntämättömyys tarkoittaa helposti opittujen prosessien unohtamista.

Ikämiehet eivät aineiston perusteella kykene käyttämään tietokonetta kokonaisvaltaisesti kokemuksen ja tiedon puutteen vuoksi. Heidän digitaalinen osallisuuteensa jää tämän asian osalta heikoksi, koska esimerkiksi Skotlannin hallitus (2011) arvioi raportissaan digitaalisen osallisuuden muodostumiseen tarvittavan kokonaisvaltaista tietokoneen käyttöä. Lisäksi tarvitaan ymmärrys tehtävän toimenpiteen tarkoituksesta. (The Scottish Government 2011.)

Ikämiehet eivät välttämättä kykene hankkimaan tietokonetta puuttellisen tietoutensa vuoksi. Lisäksi he kertoivat sekoittavansa tietoteknisiä laitteita jatkuvasti toisiinsa. Älypuhelimien ja taulutietokoneiden tuleminen markkinoille on johtanut heidän kannaltaan monimutkaiseen tilanteeseen. Markkinoilla on useita tietoteknisiä laitteita, joiden hankintaa he saattavat harkita.

”90-luvun alussa ensimmäistä kertaa jouduin tietokoneen kanssa tekemisiin. Sitten välillä oli taukoja niin siinä putos kärryiltä.”

”Vähän niitä alkeita sitte opiskelin ja muutaman kerran pelasin, mutta sitte se jäi vähä niinku kesälomalle.”

Osa haastateltavista kertoi käyttäneensä tietokonetta säännöllisesti vuosia aiemmin. Muun muassa työelämästä eläkkeelle siirtyminen, terveydentilan heikentyminen sekä fyysiset rajoitteet ovat tämän jälkeen toimineet monen osalta rajoittavana tekijänä digitalisaation kehityksen seuraamisessa. Nykyisen osallisuuden kannalta aiemmalla käytöllä ei ole merkitystä, mikäli laitetta ei ole enää käytetty viimeisimpien vuosien aikana. Käyttämättömyys johtaa tietouden vanhenemiseen ja unohutumiseen.

”Itseasiassa tää (puhelin) on toistakymmentä vuotta. Ja toimii yhä. Tällä mie saan kaikki mitä tarviin.”

Ikämiehet kertoivat käyttävänsä paljon matkapuhelinta. Jokainen haastateluun osallistunut omistaa matkapuhelimen. Ikämiesten omistamat matkapuhelimet eivät kuitenkaan tavallisesti ole älypuhelimia. Niiden avulla ei voi hyödyntää nykyaikaisia sovelluksia. Aineiston perusteella ikämiehen omistaman matkapuhelimen keski-ikä on noin 15 vuotta. Tämän vuoksi heille ei kerry kokemusta modernien laitteiden käytöstä.

”Haluisin oppia tekstiviestejä lukemaan ja lähettämään älypuhelimella.”

Aineiston perusteella ikämiehet eivät aio hankkia älypuhelinta, koska kokevat sen olevan tarpeeton. Kosketusnäytön käytön pelätään olevan liian hankalaa heikentyneen motoriikan ja näön vuoksi. Älypuhelinta käyttäneet ikämiehet ovat kohdanneet merkittäviä hankaluuksia laitteen monipuolisuuden vuoksi. He eivät välttämättä osaa edes kirjoittaa tekstiviestiä älypuhelimella. Tämän vuoksi he saattavat kyetä tekemään älypuhelimella jopa vähemmän toimintoja kuin vanhanaikaisella puhelimella.

Tietokoneiden ja puhelinten lisäksi muiden digitaalisten laitteiden, kuten taulutietokoneiden käyttö on tutkittavan ryhmän keskuudessa vähäistä. Laitteen käyttäminen on monessa tapauksessa lopetettu, koska laite on koettu itselle sopimattomaksi. Pelkkä modernien laitteiden käyttöönotto ei riitä. Ikämiehellä tulee myös olla mielenkiinto ja kyky omaksua niiden käyttämiseen tarvittavia asioita. Muuten laitteen käytön lopettaminen on ilmeinen vaihtoehto.

Monet ikämiehet ovat turhautuneet esimerkiksi taulutietokoneen käyttämisen hankaluuteen ja lopettaneet laitteen käytön. Tällaisissa tilanteissa laitteiden hankkimisesta ja niihin perehtymisestä ei ole merkittävää hyötyä digitaalisen osallisuuden kannalta.

”Youtuben kaivan esiin vähintään joka toinen päivä.... Jos oon kotona.”

Matkapuhelimia lukuunottamatta ikämiehet käyttävät digitaalisia laitteita vain kotona ollessaan. Tietokoneen käyttämistä ei pidetä oleellisena kotoa poissaollessa. He eivät ole omaksuneet digitaalisia strategioita, joiden mukaan laitteiden tulisi kulkea käyttäjiensä mukana paikasta riippumatta. Sen sijaan he kertovat olevansa tyytymättömiä joka paikassa tapahtuvaan laitteiden käyttöön.

”Ei riitä oikeen ruokaankaan rahat. Mie en voi oikeen hirveesti ostaa ylimäärästä.”

”Riippuu sitten edunvalvojista että antaako rahaa. Koska ei riitä mihinkään rahat.”

”Oishan se kiva kun sais sellasen koneen.”

Aineiston perusteella heikko varallisuus tekee digitaalisen osallisuuden muodostumisen hankalaksi. Vähävaraiset ikämiehet eivät kykene hankkimaan tietokonetta tai digitaalisia laitteita, koska huonossa taloudellisessa asemassa resurssit suunnataan elämän välttämättömyyksiin. Uudet laitteet ovat kehittyvässä digitalisaatiossa tärkeitä. Kyvyttömyys seurata kehitystä tekee vanhentuneiden laitteiden vuoksi uusien hyödyllisten sovelluksien käyttämisen mahdottomaksi.

Eläkeläisten varallisuuden heikkeneminen on yhteiskunnallisesti tunnistettu asia. Eläkeläisten tulot jäävät Suomessa keskimäärin alle eurooppalaisen köyhyysrajan. Siksi ikämiesten keskuudessa on paljon monimuotoista osattomuutta. Ikämiesten keskimääräinen varallisuus on heikentynyt merkittävästi eläkkeisiin tehtyjen indeksiheikkennysten vuoksi. Ikämiehillä on jatkuvasti vähemmän rahaa käytettävissään esimerkiksi digitaalisten laitteiden hankintaan. (Kauppila 2012, 11 ja 17; Kiljunen 2015, 159-179; Julkunen 2008, 90.)

”Vähän väliä ku vaihtuu ohjelmat että ne pitäs uusii kaikki aina niin... eihän niitä tämmönen joku eläkeläinen pysty tietokoneita uusimaan vähän väliin, että sen kun saapi niin se pitää pidempään olla.”

”Ne sit ne vanhat ei toimi enää kunnolla kun uusii tulee niin ne vanhemmat ei enää toimi.”

Heikon varallisuutensa vuoksi ikämiehet kokevat laitteiden hankkimisen olevan hankalaa. Tutkimukseen osallistuneista ikämiehistä lähes kaikki kertoivat kokevansa varallisuuden olevan rajoittava tekijä digitaalisten laitteiden hankkimiseksi. Taloudellisten haasteiden vuoksi ikämiesten asema digitalisaatiossa jää heikoksi. Rahalla on yhteiskunnan käytännöissä keskeinen merkitys. Uudistumisen lisäksi laitteet hajoavat ajan myötä, joten taloudellisia panostuksia vaaditaan säännöllisesti. Ikämiehet ovat turhautuneet laitteiden jatkuvaan päivittämisen tarpeeseen. (Hiltunen ja Hiltunen 2014, 31.)

Digitaalinen yhteiskunta on ikämiehille vaikea kokonaisuus. Digitaalisten laitteiden omaksuminen on heille haastavaa ja kallista (Kauppila 2012, 45). Varattomuus rajoittaa keskeisesti ikämiesten elämää ja vaikeuttaa digitaalisten laitteiden käyttöä. Digitaalisten laitteiden käytön hankaluudet johtavat paljon laajempiin ongelmiin digitalisaation ilmiökokonaisuudessa.

”Mie oon tilannuki sen uuen tabletin joskus tässä keväällä, piti lähettää takasi ku se ei toiminu. Se on liian herkkä, että pikkusen jos käsi tutisee ja painat yks numero ja käsi tutisee niin se lyö jopa neljä siihen yhtäaika. Ei onnistu.”

Monella tutkimukseen osallistuneista on terveydellinen rajoite, joka haittaa esimerkiksi tietokoneen käyttämistä. Laitteiden valmistajien pyrkimykset tarjota fyysisesti rajoittuneille toimijoille optimaalisen mahdollisuuden tekniikan käyttöön ovat olleet vähäisiä. Tällaisissa tapauksissa osattomuuden ratkaiseminen on hankalaa ja paljon tuottajista riippuvaista.

Terveydentila vaikuttaa digitaalisten laitteiden käyttöön. Haastavan terveydentilan vuoksi laitteiden käyttö ei ole kaikille mahdollista. Muistiin liittyvien haasteiden lisäksi myös fyysiset vammat, kuten käsien toimimattomuus rajoittavat tietokoneen käyttöä tai tekevät sen ja älylaitteiden käytön kokonaan mahdottomiksi. Vaikeudet saattavat lopulta johtaa myös kiinnostuksen ja motivaation puutteeseen. (Ks. Kiljunen 2015.)

Haastateltavien toimintakyky on heikentynyt. Se on tehnyt digitaalisten laitteiden käytöstä erityisen haastavaa. Ikämiesten digitaalisen osallisuuden kannalta olisi keskeistä, että he kykenisivät hyödyntämään iän myötä jo heikentyneitä voimavarojaan. Toimintakyvyn rajallisuus aiheuttaa digitaalista

osattomuutta. Heikentynyt fyysinen ja henkinen terveys vähentävät iän myötä yksilön voimavaroja. Myös yksilön resurssit vähenevät. Psykkisen toimintakyvyn heikkeneminen vaikuttaa laitteiden ja käytäntöjen omaksumiseen. Haastatteluun osallistuneiden mukaan yhden käytännön omaksuminen vaatii heiltä paljon enemmän toistoja verrattuna nuorempiin. (Pohjolainen 2013, 118; Saarenheimo 2008, 163.)

Ikämiesten kokemusten mukaan laitteita ei ole suunniteltu heitä varten. Tällaiset kokemukset ovat perusteltuja, koska suurten teknologiayhtiöiden tiedetään kehittävän laitteitaan nuorempien ihmisten käyttöä varten. Yrityksillä ei välttämättä ole tarvittavan laajaa näkemystä kaikkien yhteiskunnan ryhmien huomioimiseksi. Mahdollisuudet osallisuuden muodostuvat ikämiehille heikoimmiksi. Kokemukset laitteiden haasteellisuudesta ovat perusteellisia, koska monet teoriat osoittavat yrityksiä olevan tänäkin päivänä valtaosin haluttomia vastaamaan ikäihmisten teknologisiin tarpeisiin. (Gothoni ym 2016, 19; Kiljunen 2015, 298; Wessmann ym. 2013, 7.)

Tietotekniikan käyttäminen ei takaa digitaalista osallisuutta. Monet ikäihmiset osallistuvat digitalisaation käytäntöjen hyödyntämiseen, mutta he eivät välttämättä koe ymmärtävänsä ilmiöstä lähes mitään. Gothoni, Hyväri, Kolkka ja Vuorila-Oikonen (2013) perustelevat artikkelissaan ”*Inklusio ja yhteisöllisyys yhteisen hyvän toteutumisenä*”, ettei osallisuutta ja osallistumista tule nähdä kokonaan samana prosessina. Osallistuminen voi luoda osallisuutta, mutta se ei takaa ymmärrystä tai sitoutumista. Artikkelissa todetaan, että osallisuus edellyttää pelkkää osallistumista suuremman panostuksen. Ikämiesten osalta tuo suurempi panostus tarkoittaa digitaalisten taitojen ja ymmärryksen kehittämistä. Ne ovat yleensä puutteellisia. (Gothoni ym. 2016, 13-14.)

Digitaalinen osallisuus edellyttää näin ollen lukuisia asioita, joihin kuuluvat perehtyminen, osallistuminen, ymmärtäminen ja tämän kokonaisvaltaisen ymmärryksen hyödyntäminen. Kokonaisvaltainen prosessin hallinta johtaa kokemukseen jäsenyydestä ja osallisuudesta. Ikämiehillä ei ole kokemusta kokonaisvaltaisesta jäsenyydestä ja osallisuudesta. (Gothoni ym. 2016, 13-14.)

”Ja kyllä yks mikä niin kyllä yhteiskunnan pitäis meitä ikäihmisiä silleen et... järjestää niitä kursseja.”

”Minä haluisin opastusta lisää.”

Ikämiehet kertoivat tarvitsevansa opastusta digitaalisten laitteiden käytössä. Vähäiset kokemukset digitaalisista laitteista ja vanhoihin käytäntöihin mieltymisen tarkoittavat, että ikämiesten digitaaliset taidot ovat keskimäärin heikkoja. Heikkojen taitojen vuoksi on haastavaa käyttää oikeita sovelluksia. Tarvittavia taitoja ei välttämättä kyetä hankkimaan yksinäisyyden ja avun puutteen vuoksi. Julkisesti järjestettävät kurssit ovat ikämiesten kokemuksen mukaan vähävaraiselle eläkeläiselle usein liian kalliita. Haastateltavat kertoivat kursseille osallistumisen olevan haastavaa, koska ” *ne on niin kalliita että ei pieneläkeläinen sinne mene ku se on niin kallista* ”.

Ikämiehet kokevat opastuksen saamisen olevan haastavaa. He toivovat digitaalisten käytäntöjen ja tietotekniikan kurssien markkinoinnin kohdentamista enemmän ikäihmisille. Vaikuttavia tekijöitä ovat ikämiesten tiedonhakuun liittyvät rajoitteet. Ikämiesten voi olla hankalaa löytää itselleen sopivaa opastusta, koska kaikki tietotekniset kurssit eivät ole ikäihmisten tarpeita vastaavia.

Vuohilainen (2011) kertoo Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry:n TIEKE-raportissa ”*Seniorit tieto- ja viestintätekniikan käyttäjiksi. Vertausohjauksen hyvät käytännöt*” opastuksen tarpeen olevan myös valtion taholta tunnustettu tekijä ikääntyneiden digitaalisen osallisuuden lisäämiseksi. Ikäihmisille suunnattua digitalisaatioon liittyvää ohjausta toteutetaan tämän tavoitteen mukaisesti. Ohjauksen tavoitteena on myös parantaa toimintaansa jatkuvasti ja tavoittaa entistä suurempi osuus ikäihmisistä. (Vuohilainen 2011, 7.)

Pohjois-Karjalassa ja etenkin Joensuussa esimerkiksi tietotekniikan käyttöön perehdyttäviä kursseja on tarjolla säännöllisin väliajoin ja osa niistä on suunnattu erityisesti ikäihmisille. Ikämiesten jäsenyykset ovat valtion tavoitteisiin, suunnitelmiin ja tarjottuun opastukseen nähden ristiriitaisia. He kertovat kokemuksiensa perusteella, että kursseja on harvoin tarjolla. Opastuksesta ei välttämättä saada tietoakaan.

”Olin jotta minne minä menisin näitä oppimaan, mutta onneks on mullakin noita nuoria sukulaisia niin ne on tuota aina vihjannu. Niin... sitä kautta minä oon vaan vähitellen oppinu.”

Läheisten tarjoama opastus on aineiston perusteella tärkeä ikämiesten digitaalisen osallisuuden muodostamisen keino. Tällaista mahdollisuutta ei kuitenkaan kaikilla ole. Monet haastatteluun osallistuneista kertoivat, etteivät ole saaneet lähipiiriltään opastusta esimerkiksi tietokoneen tai älypuhelimien käyttöön. Ikämiestä tavataan useissa tapauksissa vain harvoin. Tapaamisiin mahdolli-

sesti käytetty vähäinen aika ei mahdollista välttämättä opastusta. Nuoremmat sukulaiset saattavat myös katsoa olevan tarpeetonta opettaa ikämiehille digitaalisia käytäntöjä. (Kauppila 2012, 42; Haverinen 2008, 237.)

Haastatteluun osallistuneista monella on lähiomaisia, jotka asuvat kaukana heidän asuinpaikastaan. Ikämiehet kertovat haluavansa pitää yhteyttä sukulaisiinsa esimerkiksi viestipalvelu Skypen välityksellä. Tästä huolimatta vain harva heistä osaa käyttää sovellusta. Haasteet rajoittavat sosiaalisen kanssakäymisen paljon matkapuhelimen varaan. Yksinäisyys ja sosiaalisesta toiminnasta eristyminen tarkoittavat ikämiehen digitaalisen osallisuuden rakentumisen kannalta huonoja asioita. Esimerkiksi ystävät ja perhe ovat ikämiehen osallisuuden perusta. Yhteisöllisyys on keskeistä. Heikkenemässä oleva yksilö tarvitsee yhteisöjen tarjoamaa sosiaalista tukea. Muuten hän ei kykene saavuttamaan tarvittavaa tukea omaksuakseen keskeisiä käytäntöjä. (Haverinen 2008, 232-235.)

Aineiston perusteella ikämiehellä on tärkeää olla sosiaalisia verkostoja, joiden kautta tämä kykenee tuntemaan itsensä osalliseksi. Ilman verkostoja ikämiehen digitaalisen osallisuuden rakentuminen muodostuu hankalaksi. Osallisuus rakentuu pienistä toisiinsa vaikuttavista osista. Lähtötilanteella on keskeinen merkitys. Kuten Haverinen (2008) kertoo, paljon sosiaalista tukea saavalla ikäihmisellä on paremmat edellytykset monimuotoisesti osalliseksi kansalaiseksi yksinäisiin verrattuna. (Haverinen 2008, 232-235.)

Digitaalinen osaamattomuus johtaa tietynlaiseen sosiaaliseen osattomuuteen. Ikääntyneet eivät kykene osallistumaan nykyaikaiseen verkossa tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan. He eivät kykene hyödyntämään internetin tarjoamia sosiaalisia mahdollisuuksia. Ikääntyneet jäävät helposti sosiaalisesti ulkopuolisiksi muiden ikäluokkien omaksuessa uudet mahdollisuudet jatkuvasti keskeisemmin.

Tutkimushaastatteluista käy ilmi, että osa haastateltavista on käynyt tietotekniikkaan ja digitaalisiin laitteisiin perehdyttävän kurssin. Ikämiehet saavat huomattavasti enemmän digitaalisia kokemuksia, mikäli he ovat osallistuneet opastukseen. Aineiston perusteella opastetuilla ikämiehillä on yleisesti paremmat digitaaliset taidot opastamattomiin verrattuna. Samalla on myös mahdollista, että negatiivisten kokemusten lisäksi myös positiiviset kokemukset alkavat lisääntyä tietouden ja taitojen kehittyessä.

”En oo käyttäny tietokonetta, mutta kahesti oon käyny kurssin.”

Opastukseen ei välttämättä muodosta ikämiehille digitaalista osallisuutta. Kaikki opastukseen osallistuneet ikämiehet eivät välttämättä ole koskaan käyttäneet edes tietokonetta. He eivät esimerkiksi tiedä, kuinka tietokone käynnistetään tai kuinka sitä käytetään. Tämä kertoo yhteiskunnan asenteista ikämiesten digitaalisessa opastamisessa.

Tietotekniikkakurssille osallistuneista ikämiehistä muutama toivoi laadukkaampaa opastusta. He kertoivat, että *”kurssin jälkeen asiat oli helppo unohtaa kun niitä ei kädestä pitäen opetettu”*. Ikämiehet kokevat tarpeen kohdentaa opastusta enemmän ikäryhmänsä tarpeisiin. Kurssit eivät haastateltujen mielestä vastaa metodeiltaan tarpeeksi ikämiesten tarpeita. Lisäksi niiden suppeuden vuoksi laajojen taitojen omaksuminen ei ollut mahdollista. Lisäkurssien käyminen koetaan liian kalliiksi vähäisen varallisuuden vuoksi.

Opastusta järjestävät toimijat eivät ole onnistuneet luomaan ikämiehille täysin sopivia kursseja. Tämä aiheuttaa ikämiesten keskuudessa osattomuutta, koska sopivaa tiedonhankinnan menetelmää ei ole saavutettu. Ikämiesten haastavaa asemaa kuvaa sekin, että tietotekniikkaan liittyvää opastusta on Suomessa järjestetty jo vuosikymmeniä (Manninen 2003, 43). Tästäkään huolimatta vanhemmilla ihmisillä ei ole asemaa, jonka perusteella heille suunnattua laadukasta ohjausta haluttaisiin järjestää.

”Vähä pelkää sitä. Ku se aristaa jo melkein. Ja sitte pelkää sitä että virheet tai...”

Aineiston perusteella osaa ikämiehistä jättää osallistumatta opastukseen häpeän takia. He eivät huonon tietotasonsa vuoksi uskalla tai tahdo osallistua opastukseen. Häpeän ja riittämättömyyden tunne rakentavat ikämiesten osalta digitaalista osattomuutta. Yhteiskunnan eetos aktiivisesta toimijasta on niin vahva, ettei omaa heikkoutta uskalleta myöntää.

4.3 Ikämiehet ja sähköiset palvelut

Resurssit, ikä ja kiinnostus määrittelevät sähköisten palveluiden käytön tarpeellisuutta. Aineiston perusteella ikämiesten kannalta merkittävimpiä palveluiden tarjoajia ovat pankit sekä Kansaneläkelaitos (KELA). Ne ovat myös ensimmäisiä sähköisiä palveluita, joita ikämiehet ovat

joutuneet käyttämään.

Yksilöiden on sovellettava tietoteknisiä taitojaan sähköisten palveluiden käyttämiseen. Sähköiset palvelut ovat digitalisaation mahdollistamia käytäntöjä, joiden omaksumista edellytetään. Siksi niiden omaksumisella on keskeinen merkitys digitaalisen osallisuuden rakentumisessa.

Sähköisten palveluiden käyttäminen kertoo paljon yksilöiden digitaalisista resursseista. Sähköiset palvelut pyrkivät tarjoamaan parempia ratkaisua ja hyödyntämään digitalisaation mahdollistamia palvelun tarjoamisen muotoja. Samalla sähköisten palveluiden kehittäminen on yksilöiden teknologian yhteensaattamista. Ihanteellisessa tilanteessa teknologian mahdollistamat käytännöt edistyvät. Yksilöt toimivat eräinä tekijöinä näiden rakenteiden määrittelemisessä. (Gere 2002, 113.)

”Heikkenee kaikki koko ajan. Ja kallistuu. Verkkomaksut nousee ja alkaa olla kaikkien pakko käyttää sitä niin sitä on helppo nostaa. Käytä tai ulos.”

Ikämiesten kokemukset sähköisistä palveluista eivät ole yleisesti ottaen myönteisiä. Noin puolet haastateltavista ei kertomansa perusteella käytä niitä lainkaan. Osa heistä ei ole koskaan asioinut verkossa. Nopeasti etenevä kehitys altistaa heidät jatkuvasti enemmän osattomuudelle. Sähköisten palveluiden käyttäminen koetaan lähes aina pakon edessä tapahtuvaksi toiminnaksi. Myös Vanhustyön keskusliiton raportti tukee aineiston jäsenyyksiä, joiden mukaan ikäihmiset käyttävät vain vähän sähköisiä palveluita (Vanhustyön keskusliitto 2017).

”Kyllä sitä mieluiten menis sillä vanhalla mallilla, mut se vaan sit et pystyykö sit menemään. Et jos se muuttuu, niin eihän sit sillon.”

”Ennen oli paikan päällä kävi niin se oli paljon helpompaa ku nyt tämä sähkönen juttu.”

Vanhojen palvelumallien käyttäminen on ollut ikämiehille helpompaa, koska he ovat omaksuneet nämä palvelumallit jo nuorella iällä. Nuorilla ikäluokilla on samanlainen tilanne sähköisten palveluiden osalta. Uusien käytäntöjen oppiminen vanhemmalla iällä on haasteellista ja aiheuttaa yksilöille merkittäviä ongelmia. Kulttuurinen muutos koetaan hämmentäväksi ikämiesten keskuudessa. Palvelukulttuurin muutosta ei hyväksytä, koska kulttuuriin ei ole toivottu muutosta. Teknologian, palveluiden ja kulttuurin yhteensaattaminen on ikämiesten keskuudessa pääasiassa vieras ilmiö. Ikämiehet joutuvat vasten tahtoaan hyödyntämään sähköisiä palveluita.

”No kyllä mie käytän pankin verkkopalveluita. Mutta kyllä se tietenkin jos kasvokkain se on niin paljon parempi.”

”Henkilökohtaisia kontakteja menetetään.”

Vastentahtoisuutta ja negatiivista suhtautumista perustellaan muun muassa sosiaalisten kontaktien muutoksella. Ikämiehet kertovat kokevansa sosiaalisten kontaktiensa vähentyneen sähköisten palveluiden vuoksi. Palvelut hoidetaan kasvottoman tietokoneen kanssa, eikä kasvokkain tapahtuvaa palveluihin liittyvää kanssakäymistä ole enää niin paljoa. Tämän vuoksi muutama haastateltava kertoi käyttävänsä fyysisesti paikan päällä tarjottavia palveluita mahdollisuuksien mukaan. Digitalisaatioon liittyy sosiaalisuuden muutos, jota ikämiehet eivät hyväksy. Internet on nykyisin eräs sosiaalisuuden muoto. Internetin sosiaalisuus tarkoittaa ikämiehille murrosta, joka johtaa vastentahtoisuuteen ymmärtää kokonaisuutta.

Fyysisten palveluiden puoltaminen ja sähköisten palveluiden vastustaminen saattaa liittyä osittain myös iän mukanaan tuomiin haasteisiin. Ikä ja erilaiset vaivat tekevät elämän kokonaisvaltaisesti haastavaksi, eikä digitaalisten palveluiden käyttäminen ole poikkeus. Haastatteluista selviää ikämiesten muistelemaan positiivisesti esimerkiksi vuosikymmenten takaisia pankkikäyntejään. Elämä on kokonaisuudessaan näyttänyt heille valoisampana silloin, kun tämän päivän ikämiehet ovat olleet nuoria. Sähköisten palveluiden vastustaminen liittyy osittain vaikuttavaan ajatusmalliin, jonka mukaan asiat ovat aiemmin olleet paremmin.

Fyysisten palveluiden tarjonta on nykyisin vähentynyt tai jopa osittain kokonaan loppunut. Palveluiden tarjonta ohjautuu jatkuvasti enemmän internetiin. Tulevaisuudessa on mahdollista, että ilman internetiä hyödynnettäviä palveluita tarjoavia instituutioita on merkittävästi vähemmän. (Ks. Manninen 2003). Tällaisissa tilanteissa ikämiehet jäävät helposti osattomiksi, koska eivät kykene omaksumaan uusia käytäntöjä. Myös fyysisten palveluiden suosiminen aiheuttaa digitaalista osattomuutta sähköisten palveluiden jäädessä vähäiselle käytölle.

Ikämiehet ovat aineiston perusteella huolissaan fyysisten palveluiden katoamisesta kokonaan. Skotlannin hallitus on raportissaan (2011) todennut, että tulevaisuudessa sähköiset palvelut todella saattavat globaalisti korvata vanhan mallin mukaiset palvelut kokonaan. Sähköisten palveluiden käyttöönottoa on perusteltu esimerkiksi sillä, että ne helpottavat kollektiivisesti yksilöiden palveluiden käyttämistä. Samalla ne tehostavat palveluita. (The Scottish Government 2011.)

Tilanteen muuttuessa voi pian syntyä tilanne, jossa lähes kaikki palvelut toteutetaan sähköisesti. Haastateltavat totesivat lähes yksimielisesti, että he eivät hyväksyisi palveluiden muuttumista kokonaan sähköisiksi. Eräs haastateltava kertoi ”*menettävänsä toivon siinä kohtaa*” todeten ”*yhteiskunnan unohtavan vanhukset totaalisesti siinä kohtaa*”.

Aineiston perusteella ikämiehet eivät kykene luottamaan digitaalisiin palveluihin. He epäilevät niiden tarkoitusta ja toimintavarmuutta. Mäensivu (2002) toteaa, että ikäihmiset haluavat hoitaa asiansa kasvokkain, kuten aineistosta ilmenee. Ikämiehet rakentavat luottamuksensa kasvokkain toteutuvan toiminnan varaan. He eivät ole kiinnostunutta hoitamaan asioitaan kasvottoman tietotekniikan kanssa. Tämän vuoksi digitaalisten palveluiden käyttäminen tuntuu luonnottomalta ja hankalalta. Siksi ikämiehet kokevat palveluiden laadun heikentyneen. (Mäensivu 2002, 149.)

”Ei mulla oo päivää aikaa ehtii, että mikähän sivu se oli, jos mie haluan vaikka terkkarilta mennää kahtoo omia tietojani. En muista enää kaikkia. Se jos ei puhelimella tai paikan päällä käy, niin ei sieltä saa mitään.”

Ikämiesten kohdalla palveluiden käyttäminen ei tavoitteista poiketen nopeudu sähköisiä palveluita käyttämällä. Esimerkiksi yhden lomakkeen täyttäminen ja tulostaminen saattavat kestää useita tunteja muistin ja toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi. Myös ymmärtämättömyydellä ja perehtymättömyydellä on merkitystä ikämiesten kohtaamien hankaluuksien muodostumiseen.

”No emmie tiä onko ne hankalampia, mut sit ku ei ossaa käyttää niitä niin.... ohan ne hankalat.”

Sähköisten palveluiden omaksuminen ja käyttäminen koetaan hankalaksi. Siksi niitä ei pidetä ikämiesten keskuudessa positiivisena asiana. Ikämiehet kertoivat haastatteluissa hankaluuksistaan löytää internetistä tarvittavia palveluita. Tähän löytämiseen kerrotaan menevät myös paljon aikaa. Oikean palvelun löydyttyä seuraava ongelma vaikuttaa olevan virheellisten toimenpiteiden pelko.

Myös Vanhustyön keskusliitto (2017) on selvittänyt, että palveluiden sähköistyminen tuottaa huomattavia ongelmia ikäihmisille. Digitaalisen osallisuuden rakentuminen on haastavaa, koska iäkkäät ihmiset eivät omaksu digitaalisia käytäntöjä nopeasti. Hitaan oppimisen vuoksi monet tärkeät prosessit jäävät mahdollisesti omaksumatta. On yleisesti tunnettua, että esimerkiksi ikäihmisten tietotekniset taidot eivät ole yhtä hyvät kuin nuoremmilla ihmisillä. (Vanhustyön keskusliitto 2017.)

Esimerkkinä sähköisten palveluiden käytön hankaluudesta käytän ikämiesten kokemuksia terveydenhuollon sähköisistä palveluista. Ikäihmisten tutkimuksen kannalta on keskeistä tarkastella esimerkiksi terveyspalveluiden sähköistymistä. Ikämiehet käyttävät ikänsä aiheuttaman terveyden heikentymisen vuoksi keskimäärin paljon erilaisia terveyspalveluja. Terveyspalveluita sähköistetään tehokkuuden ja informaation paremman kulun takaamiseksi.

Aineiston perusteella ikämiehet eivät yleisesti onnistu käyttämään terveydenhuollon sähköisiä palveluita. He eivät löydä terveydenhuollon sähköisistä palveluista etsimiään asioita. Tämän vuoksi he kertovat kokevansa tarjottavien palveluiden laadun huonontuneen oleellisesti. Näiden kokemusten taustalla on siis tietämättömyyttä ja osaamattomuutta, jotka johtuvat lukuisista ikämiesten digitalisaatioon liittyvien prosessien haasteista. Heidän on lopulta pakko mennä vierailemaan terveyskeskuksessa saadakseen esimerkiksi tietää verikokeiden tuloksista.

”Niinku kerta kaikkiaan, ne ongelmat liittyy silleen, et on aika vaikee löytää... Ei tarvii muuta ku jos vaikka haluut jonku kuitin tulostaa niin saattaa siinäkin tulla jo ongelmia siinä ohjelmassa jo löytää se, mistä se tulostetaan.”

Ikämiesten mukaan palveluiden käyttö ei helpotu. Sen sijaan he kohtaavat palveluiden käyttämisessä uudenlaisia ongelmia. Palveluiden käyttö ei heidän kohdallaan tehostu, koska he joutuvat käyttämään paljon aikaa opetteluun.

Palveluiden käyttämiseen keskeisesti liittyvät välineet, kuten tietokoneet ja tulostimet vaikuttavat aiheuttavan suuria ongelmia ikämiehille. Palveluita on hankala saavuttaa, mikäli tietokoneen käyttämisestä ei ole opittu. Tämän vuoksi myös tarvittavien asiakirjojen tulostaminen ja allekirjoittaminen tuottavat vaikeuksia. Toimenpiteiden vaatima aika turhauttaa ikämiehiä. Kuormittavuus kasvaa entisestään kun vaikealta tuntuvan asian käyttämiseen menee paljon aikaa. Vaikeuksien jälkeen asioita ei enää tahdotakaan omaksua. (Kauppila 2012, 45.)

”Kyllä mie osaan sitä käyttää, mutta kun on tämä pää, joka ei muista minne on menossa. Onko Ifi, Itelle tai terkkarille, eti sieltä se lääkärin numero ku ei muista nimee.”

Ikämiesten sähköisten palveluiden käyttöä haittaa myös heidän kyvyttömyytensä erottaa palveluita toisistaan. Tämän vuoksi he saattavat kirjautua esimerkiksi väärään verkkopalveluun. Tällaisissa

tapauksissa on tulkittavissa ikämiesten heikentyneen muistin aiheuttavan tällaisia vaikeuksia. He saattavat kyetä muistamaan mitä ovat tekemässä löytämättä palvelua, jonka kautta asia tulisi toteuttaa.

Muistiin ja toimintakykyyn liittyvät rajoitteet hankaloittavat digitaalista osallisuutta. Muistin ja toimintakyvyn puute ovat keskeisiä asioita digitaalisen osattomuuden muodostumisessa. (The Scottish Government 2011). Sähköisten palveluiden käytöstä ei ole hyötyä, mikäli oikeat käytännöt jäävät toteuttamatta muistin heikkouden vuoksi. Näissä tilanteissa ikämiehet eivät kykene hoitamaan asioitaan sähköisesti. He joutuvat turvautumaan puhelinsoittoihin tai käyttämään palvelun tarjoajan tarjoamaa fyysistä palvelua (mikäli tällainen on olemassa).

Haastatteluaineistosta tuli ilmi lukuisia kokemuksia, joiden perusteella ikämiehet kyllä tietävät jonkun palvelun olevan olemassa. Tästä huolimatta he eivät kykene löytämään sitä. Yhteiskuntamme antaa informaation palvelun olemassaolosta ja kehottaa käyttämään sitä. Tämän jälkeen varsinainen perehdytys jätetään monesti yksilön omalle vastuulle. Tämän vuoksi digitalisaatio osoittautuu ikämiehille vaikeaksi asiaksi.

”En ees tiä mistä löytäsin ne KELAn sivut. Ei niin paljoo kiinnosta ne. Eikä oo aikomustakaan.”

”Kyl niit jää varmaan käyttämättä”.

Ikämiehet jättävät sähköisiä palveluita käyttämättä vastustaakseen ilmiötä. Palveluita välttelevällä saattaa olla mahdollisuudet ja jopa taidot käyttää näitä palveluita. He eivät kuitenkaan käytä palveluita, koska kokevat sen epämiellyttäväksi. Tällainen menettely aiheuttaa yksilöille ongelmia.

Pankit ovat asettaneet digitaalisten palveluiden yleistyessä suuria palvelumaksuja konttoripalveluiden käytöstä. Fyysisten palveluiden käyttäminen vie merkittävän osuuden ikämiesten varallisuudesta. Sähköisten palveluiden käyttämättömyydestä aiheutuvat palvelumaksut rajoittavat haastateltujen elämää. Alhaisen tietotekniikan käyttöasteen vuoksi ikämiehet joutuvat tässä kokonaisuudessa huonoon asemaan. Heitä tavallaan kehoitetaan hankkimaan tietokone välttääkseen palvelumaksut. Pankkien palvelumaksut kuitenkin vähentävät ikämiesten mahdollisuuksia hankkia digitaalisia laitteita, joten palvelumaksut muodostavat digitaalista osattomuutta. (Kiljunen 2015, 305-306.)

”Eipä tarvii perehtyy, että jos kuitenkin pankki hoitaa miun kaikki vuokrat ja sähköt ja kaikki, että automatio hoitaa. Että niihin ei tarvii ite ruveta enää ronklaamaan niitä. Että sillä tavalla oon järjestäny sen.”

”Mulla laskut menee suoraan velotukseen. Pankin kautta. Sähkölasku ja asunnon vuokra ja puhelinlasku. Eli mitään sähköisiä palveluita en osaa käyttää.”

Palveluntarjoajat luovat ikämiehille mahdollisuuden olla käyttämättä sähköisiä palveluita. Monet ikämiehet ovat esimerkiksi asettaneet laskunsa automaattiseen veloitukseen. Tämä luo ikämiehille kokemuksen, jonka mukaan heidän ei tarvitse itse opetella käyttämään sähköisiä palveluita. Pankkien tarjoamat mahdollisuudet luovat ikämiehille näin myös mahdollisuuden olla digitaalisesti osattomia sähköisten palveluiden osalta.

Aineiston perusteella ikämiehillä ei aina ole mahdollisuutta jättää käyttämättä sähköisiä palveluita. Fyysisten palveluiden vähentymisen vuoksi tällaiseen asemaan ovat joutuneet muun muassa syrjäisemmillä seuduilla asuvat ikämiehet. Heidän kotipaikkakunnallaan ei välttämättä ole arkena päivittäin aukiolevaa KELAn toimistoa tai juuri sen pankin konttoria, johon ikämiehellä on asiakkuussuhde. Ikä, sairaudet ja liikkumisen hankaluus vähentävät mahdollisuuksia päästä käyttämään haluttua palvelua paikan päälle.

”Noita KELAn asioita on aika vaikee hoitaa muuten ku joko sähkösesti tai muuten. Tai sitte pitäis tuolla tuoltaki Enosta se on lyhin Joensuuhun.”

On merkittävää huomata asuinpaikan vaikuttavan digitalisaatioon liittyviin kokemuksiin ja digitaaliseen osallisuuteen. Kaupunkialueella asuminen tarjoaa merkittävästi paremmat mahdollisuudet positiivisten ja laajempien digitaalisten käyttökokemusten syntymiseen. Alueellinen näkökulma on huomioitava, koska tutkimuksessa asuinpaikkaan liittyvät kokemukset tulivat keskeisesti ilmi.

Asuinpaikka määrittelee yksilön elämän kokonaisuutta. Siitä voi olla selkeää hyötyä palveluiden saatavuuden kannalta. Joensuun keskustan läheisyydessä asuvat ikämiehet hyötyvätkin asuinpaikastaan, vaikka heillekin tietotekniikan hyödyntämättömyys saattaa muodostua kuitenkin ongelmaksi. Joensuun kaupungin keskustassa asuvat ikämiehet kertovat, että heidän ei tarvitse

käyttää sähköisiä palveluita, koska ”*fyysiset palvelut on kaikki niin lähellä, että voi jalan käydä*”.

Maaseudulla asuvat ikämiehet kertovat haastatteluissa, että heidän ei yleensä tarvitse edes harkita fyysisten palveluiden käyttämistä kotipaikkakunnallaan. KELAn ja pankkien nykyisten strategioiden mukaisesti palveluita on karsittu ja toimistoja suljettu. Internet on monessa tilanteessa ainoa mahdollisuus käyttää tarvittua palvelua. Maaseudulla asuminen luo internetin käyttöön palveluiden saavutettavuutta hankaloittavia ongelmia.

Kaupunkialueella asuvat ikämiehet kertoivat internet-yhteytensä olevan luotettava. Kaupunkialueilla on hyödynnettävissä nopeudeltaan maksimaaliset ja nykyaikaisimmat internet-yhteydet (Ks. Antikainen ym. 2017). Heillä on lisäksi luotettava sähkönjakelu, jonka avulla sähköisiä palveluita kyetään käyttämään. Maaseudulla asuvat ikämiehet kertovat ongelmista sähkönjakelussa. Etenkin talven ja syysmyrskyjen aikaan sähköt saattavat olla jopa useita vuorokausia poikki. Sähköisten palveluiden käyttö ei tällaisissa tilanteissa ole mahdollista.

Ikämiesten kokemusten mukaan internet-yhteyksien toimivuus ei ole maaseudulla luotettavaa. Pätkivä ja hidas yhteys haittaa merkittävästi digitaalisten palveluiden käyttämistä. Aloitettut toiminnot saattavat keskeytyä internet-yhteyden puuttuessa. Tämä turhauttaa ikämiehiä ja tekee heistä jopa haluttomia hyödyntämään tietokoneen ja muiden digitaalisten laitteiden luomia mahdollisuuksia.

Valtioneuvoston kanslia (2017) on maaseudun digitalisaatiota koskevassa raportissaan kertonut verkkojen epäluotettavuuden ja hitauden olevan maaseudulla merkittävä ongelma. Nämä hankaluudet ovat aineistosta huomattavissa. Internet-palveluntarjoajat ovat sitoutuneet luomaan ja takaamaan koko Suomeen nykyaikaiset ja toimivat internet-yhteydet, mutta alueet eivät ole tasa-arvoisessa asemassa. Hankaluudet heikentävät mahdollisuuksia digitalisaation kokonaisvaltaiseen käyttöönottamiseen. Ne asettavat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Kaikilla ei ole asuinpaikkansa vuoksi täyttä mahdollisuutta osallistua digitalisaation mahdollistamien käytäntöjen hyödyntämiseen. (Antikainen ym. 2017, 24.)

Verkkojen toiminnan epävarmuus luo haastatteluun osallistuneille ikämiehille hankaluuksia. Epävarmuus ja epäluotettavuus eivät lisää Pohjois-Karjalan maaseudulla asuvien ikämiesten

kiinnostusta tutustua digitalisaation tarjoamiin mahdollisuuksiin. Heille syntyy epäluotettavasti toimivien yhteyksien vuoksi vaikutelma, että digitalisaatioon liittyy paljon ongelmia.

Kyse on myös mahdollisuuksista. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat keskeinen edellytys sähköisten palveluiden käyttämisen toteutumiselle ja siihen liittyvän osallisuuden rakentumiselle. Valtioneuvosto on rakentanut digitaalisen kehityksen edistymisen nopeiden verkkojen varaan (Antikainen ym. 2017, 25). Maaseudulla asuville ikämiehille nämä mahdollisuudet ovat heikommat nopeiden verkkojen puutteista johtuen.

Maaseudulla nopeita internetyhteyksiä ei välttämättä ole tarjolla. Haastatteluun osallistuneiden maaseudulla asuvien ikäihmisten kohdalla asia on tällä tavalla. Toimintavarmuuden puuttumisen lisäksi maaseutujen internet- ja matkapuhelinverkot ovat nopeuksiltaan monesti hitaampia. Haja-asutusalueelle tarjottavat internetyhteydet saattavat olla epäluotettavuuden lisäksi kalliimpia kaupunkialueen yhteyksiin verrattuna. Laajakaistan rakentaminen harvaan asutulle alueelle on operaattorille kallista ja kustannukset näin kotitaloutta kohden suuremmat. (Antikainen ym. 2017, 25.)

”Miehän kato asun syrjäseudulla ja meillä on ongelma jopa puhelujen kanssa. Saattaa olla päiväkausia että sillä ei pääse minnekään. Ei toimi matkapuhelinverkotkaan. Erittäin pahoja ongelmia. Ihmiset on eriarvosessa asemassa asuinpaikan mukaan.”

Ikämiesten näkemykset asuinalueen vaikutuksesta ovat perusteltuja. Suomen valtio on esimerkiksi valtioneuvoston kanslian raporteissa raportoinut internetyhteyksiin liittyvistä puutteista. Esimerkiksi tämän tutkimuksen toteuttamisalueella Pohjois-Karjalassa maksimaalisen ja nykyaikaisen internetyhteyden tarjonta ulottui vuonna 2015 vain alle 20 prosenttiin kotitalouksista. Tämän osuuden ulkopuolelle jäävät 80 prosenttia kotitalouksista ovat enemmän tai vähemmän pätkivien ja epävarmasti toimivien yhteyksien varassa. (Antikainen ym. 2017.)

Maaseudulla asuvat ikämiehet mainitsevat tietotekniikkaan liittyvän opastuksen saavutettavuuden olevan heikompaa maaseudulla. Opastukseen osallistuminen vaatisi heidän kohdaltaan jopa lähes sadan kilometrin pituisia matkoja Joensuuhun. Ikämiehet kertovat, etteivät heidän voimavaransa riitä aina säännölliseen matkustamiseen. Kaupunkialueella ikämiehillä on mahdollisuus liikkua internet-opastusta tarjoavaan paikkaan vain muutamassa minuutissa.

Asuinpaikasta riippuvat tekijät voivat aiheuttaa digitaalista osattomuutta. Maaseudun asukkaat voivat näin olla jatkuvasti huonommassa asemassa. Epävarmuus luo maaseudulla asuville ikämiehille vielä hankalamman aseman. He saattavat ongelmien vuoksi suhtautua digitalisaatioon muitakin ikämiehiä kielteisemmin ja tuoda pääsääntöisesti esille vain ongelmia. Tähän vaikuttaa myös se, ettei heillä ole mahdollisuutta ratkaista ongelmia.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen perusteella ikämiesten kokemukset digitalisaatiosta ovat valtaosin negatiivisia. Negatiivisuus johtaa kiinnostuksen puutteeseen, joka tekee uusien käytäntöjen opettelusta ilman motivaatiota entistä hankalampaa. Ikämiehet eivät koe digitalisaation helpottavan elämää. Ikämiesten mielipiteiden mukaan digitalisaatio tarkoittaa entisten toimivien käytäntöjen muuttumista ja poistumista.

Nopeasti kehittyvät teknologiat ja palvelut sekä ikämiehille soveltumattomat laitteet tekevät digitalisaatiosta ikämiehille haastavan ilmiön. Ikämiesten kokemusten mukaan he ovat pudonneet kehityksestä. Nuorempien ihmisten ehdoilla suunnitellut digitaaliset laitteet ovat heille haastavia käyttää toimintakyvyn ja muistin heikkenemisen vuoksi. Ikämiehet eivät ole viettäneet lapsuuttaan digitaalisten laitteiden parissa. Käytännöt ovat tulleet heille myöhemmin omaksuttaviksi. Iäkkäillä ihmisillä oppiminen on hidasta ja uusien käytäntöjen omaksumisesta muodostuu ongelmallinen prosessi.

Digitaalisten laitteiden käytössä ilmenevät ongelmat haittaavat merkittävästi myös sähköisten palveluiden käyttöä. Ikämiehet eivät koe palveluiden käytön helpottuvan tai tehostuvan. Heidän mielestään sähköiset palvelut eivät ole paras mahdollinen tapa toteuttaa palveluita. He eivät haluaisi käyttää sähköisiä palveluita. He eivät kykene hyötymään sähköisten palveluiden tarjoamasta tiedosta tai käytännöistä, koska heillä on suuria hankaluuksia niiden käyttämisessä. Ikämiehet käyttävätkin niitä monesti vain vaihtoehtojen puutteen vuoksi.

Tämä tutkimus osoittaa tuloksillaan ikämiesten olevan digitalisaation osattomia toimijoita. Ikämiehillä ei yleensä ole tarvittavia valmiuksia ja resursseja omaksua digitaalisia käytäntöjä tarvittavan kattavasti. Haastateltavista suurin osa elää kotonaan ilman tietokonetta ja älypuhelinia sekä yrittää välttää sähköisten palveluiden käyttöä. He ovat kyvyttömiä luomaan itselleen tunnetta ilmiön merkittävyydestä, koska eivät eläkeläisen asemansa vuoksi työskentele arjessaan käytäntöjen parissa.

Terveysten, taitojen ja varallisuuden rajoittuneisuus aiheuttavat osattomuutta. Lisäksi kiinnostuksen

puute, laitteiden vähäinen käyttö sekä asuinpaikasta johtuvat haasteet vaikuttavat digitaalisen osattomuuden muodostumiseen. Näiden syiden vuoksi ikämiehet eivät pysy mukana digitaalisessa kehityksessä ja kokevat elämänsä jatkuvasti hankalammaksi digitaalisten käytäntöjen merkityksen kasvaessa.

5.2 Pohdinta

Digitalisaatioon liittyvät tutkimukset ovat osoittautuneet liikaa positiivisia vaikutuksia korostaviksi. Ilmiölle on tutkimuskirjallisuudenkin perusteella muodostunut asema, jonka vuoksi sen kritisointi on ollut vähäistä ja mahdollisia ongelmia on vähätelty. Ongelmista on alettu keskustella vasta aivan viimeisimpien vuosien aikana. Tutkimusta ja keskustelua ovat aiemmin rajoittaneet myös kyvyttömyys tai haluttomuus nähdä tilannetta iäkkäiden ihmisten näkökulmasta. Tämän kaltaiselle tutkimukselle oli selkeästi tarve.

Tutkimusaineiston pieni koko rajoittaa tutkimusta, mutta huoli ikäihmisten digitaalisesta osattomuudesta osoittautuu tutkimuksen perusteella aiheelliseksi. Tutkimustulokset muodostavat katsauksen ikämiesten digitaalisen osallisuuden haasteista. Tutkimus on osoittanut tarpeellisuutensa, koska se onnistui aineistonsa perusteella selvittämään ikämiesten digitaalisessa osallisuudessa olevan selkeitä puutteita. Tutkittavan kohderyhmän lisäksi myös aiheen tarkastelun näkökulmia voitaisiin laajentaa jatkotutkimuksissa.

Ikämiesten digitaalinen osattomuus on tutkimuksen perusteella monesti kokonaisvaltaista. He eivät välttämättä omista mitään tietoteknisiä laitteita tai muista edes käyttäneensä niitä. Nämä toimijat ovat lähes kokonaan tietämättömiä digitaalisten käytäntöjen mahdollisuuksista. Yhteiskunnallisten toimijoiden tulisi pohtia syitä, jotka mahdollistavat tällaisen kestäättömän tilanteen.

Tulevaisuudessa aiheeseen liittyvällä tutkimuksella voisi olla merkittäviä vaikutuksia, mikäli sellainen toteutettaisiin valtakunnallisesti. Suomalainen yhteiskunta vaikuttaa omalla eetoksellaan sallivan ikäihmisten vähäisen digitaalisen osallistumisen ja osattomuuden. Nuoruutta ja nuorekkuutta keskeisessä asemassa pitävä ajattelumalli unohtaa ikääntyneiden olevan suomalaisessa yhteiskunnassa nopeiten kasvava ryhmä. Siksi koko yhteiskunnan kannalta olisi tulevaisuudessa hyödyllistä tutkia keinoja keinoja ikämiesten digitaalisen osallisuuden edistämiseksi.

Ikäihmisten digitaalisen osallisuuden edistämistä ei voida tehdä tutkimalla nuorempia ikäluokkia. Osallisuuden edistäminen ei myöskään tule onnistumaan nykyisen ajattelumallin mukaan. Sen vallitessa laitteita ja palveluita tuotetaan nuorempien ihmisten tarpeita varten. Tällaisen eetoksen aikakaudella ikäihmiset tulevat edelleen jäämään toissijaiseen asemaan digitalisaatiossa. Heidän digitaalisen osallisuutensa edistäminen edellyttää tutkimuksen kohdentamista juuri ikäihmisiin.

Tutkimuksesta on tulkittavissa yksilön oman tahdon keskeinen merkitys. Digitaalisen osallisuuden edistäminen toteutuu parhaiten, kun yksilö tahtoo omaksua tarvittavia käytäntöjä. Tahtoon tarvitaan kiinnostusta. Tutkimustulokset osoittavat selkeästi, etteivät ikämiehet ole kiinnostuneita digitalisaatiosta, kuten tietokoneista tai älypuhelimista.

Ongelmana vaikuttaa olevan nykymuotoisen digitalisaation soveltumattomuus ikäihmisille. Liikaa nuorempien ehdoilla toteutettu digitalisaatio ei palvele ikäihmisiä, koska he kokevat kokonaisuuden hankalaksi. Tulevaisuudessa tulisi tutkia millaisia digitaalisia käytäntöjä ja palveluita ikäihmiset haluaisivat käyttää.

Tutkimuksen perusteella ilmeni ikämiesten tarvitsevan paljon opastusta digitaalisista käytännöistä. Opastusta järjestetään nykyisinkin, mutta siinä vaikuttaa haastattelujen perusteella olevan suuria ongelmia. Jotain on perusteellisesti vialla, kun ikämies kertoo tietotekniikkaan perehdyttävän kurssin jälkeen ettei hän ole koskaan käyttänyt tietokonetta. Lisäksi opastus ei välttämättä vastannut juuri ikämiesten tarpeisiin.

Opastuksella on suuri merkitys ikämiesten digitaalisen osallisuuden muodostumiseen. Ajantasaisimmillakaan laitteilla ei ole mitään merkitystä ilman taitoa käyttää niitä. Tulevaisuudessa tulisikin pohtia perusteellisesti syitä, joiden vuoksi ikämiehet jäävät opastuksen ulkopuolelle. Pelkkä tietokoneen hankinta ei riitä. Laadukas opastus muodostaa potentiaalisesti vahvempaa osallisuutta.

Opastusta järjestävien tahojen tulisi tulevaisuudessa pohtia oikeita tapoja opastaa ikämiehiä. Opastuksen on mahdollista toimia digitaalista osattomuutta vähentävänä tekijänä. Epäonnistuneena se pahentaa digitaalisen osallisuuden eroja nuorempien ja iäkkäiden ihmisten välillä.

Tutkimus tuo esiin ikämiesten heikon yhteiskunnallisen aseman. Digitalisaatioon liittyvät kokemukset paljastavat heidän elämänsä kokonaisvaltaisen haasteellisuuteen. Se on kokonaisuus,

johon yhteiskunnallisten toimijoiden tulisi hankkia ratkaisuja. Tutkimus paljastaa ikämiesten kokevan olevansa yhteiskunnassamme unohdettu ja syrjäytetty ryhmä. Heidän osallisuutensa ja hyvinvointinsa vuoksi olisi tutkittava syitä ja pohdittava niiden perusteella jatkotoimenpiteitä.

Varattomuus pahentaa ikämiesten digitaalista osattomuutta huolestuttavan usein. Eläkeläisten huono-osaisuus ilmenee keskeisesti tässä tutkimuksessa. Vähäinen varallisuus vaikuttaa koko elämään. Digitaaliset laitteet jäävät pahimmillaan kokonaan hankkimatta. Lisäksi tutkimuksessa keskeiseksi noussut opastus jää hankkimatta alhaisten tulojen vuoksi.

Osallisuuden edistämiseen tarvitaan merkittäviä toimia myös digitalisaation näkökulmaa laajemmin tarkasteltuna. Tutkimuksessa ilmennyt ikämiesten heikko yhteiskunnallinen asema ja ikäihmisten vähäinen arvostus tuottavat suurempia ongelmia, jotka tekevät digitalisaation heille erittäin hankalaksi. Syrjäytyneet, yksinäiset ja köyhät ikämiehet eivät yksinkertaisesti kykene vähäisten voimavarojensa vuoksi omaksumaan uusia käytäntöjä.

Tämä tutkimus tuo ilmi jälleen lukuisissa tutkimuksissa mainittuja ikäihmisten elämän perusongelmia. Yksinäisyys, vähävaraisuus ja heikko terveydellinen tila vaikuttavat olevan yleisesti ikäihmisten kokonaisvaltaisten ongelmien muodostajia. Digitaalisen osallisuuden edistäminen onnistuisi paremmin, mikäli mainittuja sosiaalisia ongelmia saataisiin ratkaistua.

Tutkimuksen edistäminen on tärkeää, koska ikäihmisten osallisuus aiheuttaa myös muille tahoille pohtimista ja hankaluuksia. Palveluita ja käytäntöjä tarjoavat instituutiot joutuvat pohtimaan käytäntöjään uudelleen, mikäli merkittävä osa toimijoista ei osaa niitä hyödyntää. Tämä tulee todennäköisesti instituutioille kalliiksi ja myös käytäntöjen hyödyntämisessä taidokkaat toimijat joutuvat kärsimään palveluiden muokkaamisesta toisenlaisiksi.

Ikäihmisillä täytyisi olla jokin syy kiinnostua digitalisaatiosta. Nykyisessä tilanteessa he käyttävät tietokonetta vähän. Suomalainen yhteiskunta haluaa periaatteidensa mukaan tarjota ikäihmisille arvokkaan ja onnellisen vanhuuden. Digitalisaatio on niin keskeinen asia nykymuotoisessa yhteiskunnassa, että hyödyllisten taitojen omaksuminen kuuluu elämän perusedellytyksiin myös ikäihmisillä.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Aalto-Kallio, Mervi & Pirjo Koskinen-Ollonqvist & Tuula Nikula & Päivi Rouvinen-Wilenius (2015) Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Pirjo Koskinen-Ollonqvist ja Päivi Rouvinen-Wilenius (toim.) Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen: Järjestöt suunnan näyttäjinä. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus. 49-71.

Antikainen, Janne & Tuomas Honkaniemi & Arja Jolkkonen & Petri Kahila & Anu Kotilainen & Arja Kurvinen & Virpi Lemponen & Niklas Lundström & Ilkka Luoto & Tomi Luoto & Sini-Kukka Pyykkönen & Antti Rehunen & Pasi Saukkonen & Olli-Pekka Viinamäki & Arto Viinikka (2017) Smart countryside. Maaseudun palveluiden kehittäminen ja monipuolistaminen digitalisaatiota ja kokeiluja hyödyntämällä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 9/2017. Valtioneuvoston kanslia.

Anttiroiko, Ari-Veikko & Jari Aro & Erkki Karvonen (2000) Tietoyhteiskunnan oppihistorialliset lähtökohdat. Teoksessa Matti Vuorensyrjä ja Reijo Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. 18-41.

Aro, Jari (2000) Tietoteknologinen kehitys ja yhteiskunnallinen muutos. Teoksessa Matti Vuorensyrjä & Reijo Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. 139-157.

Castells, Manuel (1996) The rise of the network society. The information age: economy, society and culture. Volume 1. Oxford: Blackwell.

Eskola, Jari (2007) (Teema)haastattelututkimuksen toteutuksesta. Teoksessa Erkki Saari & Leena Viinamäki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen Helsinki: Tammi.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Juha Suoranta. (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gere, Charlie (2002) Digitaalinen kulttuuri. Suomentanut Raine Koskimaa ja työryhmä. Turku: Eetos ry.

Gothi, Raili & Susanna Hyväri & Marjo Kolkka & Päivi Vuokila-Oikkonen (2016) Inklusio ja yhteisöllisyys yhteisen hyvän toteutumisenä. Teoksessa Raili Gothi, Susanna Hyväri, Marjo Kolkka & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim). Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena : Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print Oy.

Hakonen, Sinikka (2008) Ikäideat ikäkäytäntöjen työkaluiksi. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: Ps-kustannus. 33-54.

Hakonen, Sinikka (2008) Kolmas ikä voimaantumisen aikana Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin.

Juva: Ps-kustannus. 153-159.

Haverinen, Riitta (2008) Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta - ikääntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: Ps-kustannus. 219-242.

Helander, Voitto (2001) ”Ei oikeutta maassa saa...” Ikäihmiset poliittisina vaikuttajina. Vanhustyön keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus.

Helander, Voitto (2006) Seniorikansalainen voimavarana. Helsinki: Kuntaliitto.

Hietanen, Olli (2005) Wanhasta taloudesta uuteen – ja uudesta digitaaliseen talouteen. Teoksessa Antti Kasvio & Tommi Inkinen & Hanna Liikala (toim.) Tietoyhteiskunta. Myytit ja todellisuus. Tampere: Tampereen yliopistopaino Juvenes print. 45-106.

Hiltunen, Elina & Kari Hiltunen (2014) Teknoelämää 2035. Miten teknologia muuttaa tulevaisuuttamme?. Helsinki: Talentum.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (1988) Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sinikka & Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi. 10. painos.

Hämäläinen, Päivi & Jarmo Reponen & Ilkka Winblad & Jarmo Kärki & Maarit Laaksonen & Hannele Hyppönen & Maarit Kangas (2013) eHealth and eWelfare of Finland – Checkpoint 2011. THL, oulun ylipisto. Tampere: Juvenes print.

Hänninen, Kaija (2008) Palveluohjaus – Täsmäpalvelua ikäihmisille. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: Ps-kustannus. 196-219.

Inkinen, Tommi & Jussi S. Jauhiainen (2006) Johdanto tietoyhteiskunnan maantieteeseen. Teoksessa Tommi Inkinen, Jussi S. Jauhiainen (toim.) Tietoyhteiskunnan maantiede. Helsinki: Gaudeamus. 7-22.

Julkunen, Raija (2008) Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: Ps-kustannus. 15-30.

Julkunen, Raija (2013). Suuria roskia vai tyytyväisiä miehiä? Eläkkeelle jääminen miehen elämän murroskohtana. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä Miehistä puhetta. Miehet ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy Juvenes Print. 58-88.

Kaasinen, Eija & Katja Rentto & Leena Norros (2005) Ihmisen ja jokapaikan tietotekniikan vuorovaikutus. Teoksessa Antti Kasvio & Tommi Inkinen & Hanna Liikala (toim.) Tietoyhteiskunta. Myytit ja todellisuus. Tampere: Tampereen yliopistopaino Juvenes print. 347-366.

Karisto, Antti (2004) Kolmas ikä – uusi näkökulma ikääntymiseen. Teoksessa Mikko Kautto (toim.)

Ikääntyminen voimavarana - Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Edita Prima Oy. 91-103.

Karvonen, Erkki (2000) Elämmekö tieto- vai informaatioyhteiskunnassa? Teoksessa Matti Vuorensyrjä & Reijo Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. 81-136.

Kasvio, Antti & Tommi Inkinen & Hanna Liikala (2005) Johdanto. Teoksessa Antti Kasvio & Tommi Inkinen & Hanna Liikala (toim.) Tietoyhteiskunta. Myytit ja todellisuus. Tampere: Tampereen yliopistopaino Juvenes print. 7-20.

Kauppila, Reijo A. (2012) Ikäihmisen osa: Raportti ikäihmisen syrjinnästä ja huonosta hoidosta Suomessa. Tampere: Mediapinta.

Kiljunen, Kimmo (2015) Eläkeläisten taitettu itsetunto. Seniorikansalaisena nyky-Suomessa. Helsinki: Minerva kustannus Oy. Toinen painos.

Kokkonen, Tuomo & Kati Närhi & Aila-Leena Matthies (2013) Osallisuuden reunaehdot palvelujärjestelmässä. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Juvenes print Oy. 35-51.

Koskinen, Simo & Leena Aalto & Sinikka Hakonen & Eeva Päivärinta (1998) Vanhustyö. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Lupton, Deborah (2015) Digital Sociology. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Manninen, Ari T. (2003) Näin Suomesta tehtiin tietoyhteiskunta. Helsinki: Talentum.

Mäensivu, Vesa (2002) Ikääntyvien viestintävalmiudet ja digitaalinen epätasa-arvo. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 71.

Mäkelä, Klaus 1990: Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus. 42-61.

Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 97–108.

Ojala Hanna & Ilkka Pietilä (2013). Maskuliinisuuden hegemoniasta monenkirjaviin eroihin: kriittisen miestutkimuksen avauksia vanhenemisen tutkimukseen. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä Miehistä puhetta. Miehet ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. 17-37.

Pohjolainen, Pertti (2013). Vanhenevan miehen toimintakyky. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä Miehistä puhetta. Miehet ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. 117-140.

Raivio, Helka & Jarno Karjalainen (2013) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Juvenes Print. 12-34.

Saarenheimo, Marja (2008). Kokemustieto ja hiljainen tieto ikäihmisten ja yhteisöjen voimavarana. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: Ps-kustannus. 160-168.

Tapscott, Don (2010) Syntynyt digiaikaan. Sosiaalisen median kasvatit. Jyväskylä: Docendo.

The Scottish Government (2011) Scotland's Digital Future. A Strategy for Scotland. Edinburgh: Scottish Government.

Tuomi, Jouni. & Anneli Sarajarvi (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vehviläinen, Marja (2001) Paikallista tietoyhteiskuntaa tekemässä. Teoksessa Johanna Uotinen & Sari Tuuva & Marja Vehviläinen & Seppo Knuutila (toim.) Verkkojen kokijat: paikallista tietoyhteiskuntaa tekemässä. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy. 12-26.

Wessmann, Jenni & Karen Erhola & Satu Meriläinen-Porras & Richard Pieper & Minna-Liisa Luoma (2013) Ikääntynyt ja teknologia – Kokemuksiani teknologian käytöstä. KÄKÄTE-tutkimuksia 2/2013). Helsinki: Kopio Niini Oy.

Digitaaliset lähteet

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n WWW-sivusto. <<http://www.pksotu.fi/ikaros-hanke/>>. (Luettu 9.1.2018).

Vanhustyön keskusliiton ikäteknologian keskus (2017) Ikäihmiset ja sähköinen asiointi. Miten saada kaikki mukaan?. Vanhustyön keskusliiton www-sivusto.<http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisut_pdf/Raportit_pdf/ikaihmiset_sahkoinen_asiointi_netti.pdf> (Luettu 5.3.2018).